

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1891. Andra Kammaren. N:o 47.

Onsdagen den 6 Maj.

Kl. 11 f. m.

I anseende till sjukdomsförfall för sekreteraren fördes, på anmodan af herr talmanen, protokollet vid dagens sammanträde af untecknad.

§ 1.

Justerades protokollet för den 29 nästlidne april.

§ 2.

Föredrogos och bordlades för andra gången:
konstitutionsutskottets utlåtande n:o 11;
statsutskottets utlåtanden n:is 10 och 62; samt
bankoutskottets memorial och utlåtande n:is 11 och 12.

§ 3.

Till kammarens afgörande förlägg till en början lagutskottets utlåtande n:o 37, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hvad i vissa fall bör iakttagas, då byggnad uppförts utöfver tomtgräns.

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttagas
då byggnad
uppförts ut-
öfver tomt-
gräns.*

Med proposition (n:o 20) af den 31 sistlidne januari hade Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att antaga ett den kongl. propositionen bilagdt förslag till lag i förevarande ämne.

Utskottet hemställde, att Riksdagen, med förklarande att propositionen icke kunde oförändrad antagas, måtte för sin del besluta ett inom utskottet uppgjort förslag till lag i ämnet.

Efter det utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde

Herr Swanberg: Herr talman! I anledning af det nu föredragna lagförslaget skall jag be att få yttra några ord.

Om man genomläser handlingarna i detta ärende, utskottets utlåtande, komiterades förslag och Kongl. Maj:ts nädiga proposition, skall man finna, att Riksdagen i skrifvelse så långt tillbaka som den

Andra Kammarens Prot. 1891. N:o 47.

1

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bor iakttagas
då byggnad
uppförts ut-
öfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

9 maj 1884 begärde en lag för ordnande af rättsförhållanden mellan kommuner och enskilde i följd af stadsplaner och gaturegleringar och att Kongl. Maj:t i anledning deraf utsåg komiterade för utarbetande af ett sådant lagförslag. Jag ber att få erinra att bland dessa komiterade befunno sig äfven två jurister, lagutskottets nuvarande ordförande landshöfding Sjöcrona och förre ledamoten af Riksdagens Andra Kammare Berglöf. Dessa komiterade afgåfvö den 24 augusti 1885 sitt förslag i det af Riksdagen begärda afseendet och på samma gång inkommo de med ett förslag i anledning af en af fastighetsegareföreningen i Stockholm gjord framställning för ett ytterst specielt och sällan inträffande fall, nemligen huru förfaras skall, då byggnad uppförts utöfver tomtgräns. Öfver lagförslaget hördes sedermera samtliga Kongl. Maj:ts befallningshafvande, städernas byggnadsnämnder äfvensom öfverintendentsembetet och slutligen högsta domstolen. Detta lagförslag vann till sina viktigaste bestämmelser understöd hos det vida öfvervägande antalet af Kongl. Maj:ts befallningshafvande och äfven hos öfverståthållarembetet, som handlägger frågor rörande stadsplaner. Det blef äfven i de flesta punkter lemnadt utan anmärkning af 4 bland högsta domstolens i lagförslagets slutliga granskning deltagande 6 ledamöter. Sedan regeringen sålunda låtit frågan undergå all förberedande behandling och ett så gynnsamt resultat vunnits, har hela ärendet i sista stund fått förfalla. Man inhemtar nemligen af statsrådsprotokollet för den 31 januari detta år, att jemte det att Kongl. Maj:t behagat lemna bifall till nu ifrågavarande lag, det stora lagförslaget i följd af särskildt beslut kommit att förfalla; kammaren torde således finna, att regeringen på Riksdagens framställning lemnat ett nekande svar och att frågan således för närvarande måste anses förfallen. Nu har Riksdagen, i stället för hvad den begärt, fått emottaga en på grund af begäran från en enskild förening i Stockholm — den består af omkring 100 personer — tillkommen lag, som, jag kan icke neka det, förefaller mig bra mycket kasuistisk och hvars behof åtminstone för mig icke synes så synnerligen stort, särskildt i jmförelse med det behof, som föranledde Riksdagen att i sin skrifvelse af år 1884 begära det stora lagförslaget. Oaktadt således Riksdagen och alla sak- och rättskunnige funnit det vara mycket angeläget, att stadsplanernas giltighet bekräftas af en civillag, som ordnar de många och viktiga rättsförhållanden, som uppstå vid deras genomförande, kommer nu denna fråga att fortfarande ligga inom Konungens ekonomiska lagstiftningsområde och ej blifva i civillag erkänd utom i ett enda fall, då undantagsvis ett enskildt intresse kan blifva lederadt.

Denna olikhet i de båda lagförslagens behandling har förekommit mig något besynnerlig, så att jag ej kunnat undgå att, på sätt jag gjort, derå fästa kammarens uppmärksamhet. Städerna behöfva verkligen, mine herrar, och Riksdagen har ju också erkänt det, en civillag, som gör det möjligt för dem, liksom för städerna i åtskilliga andra länder, att utan allt för stora uppoffringar genomföra sina stadsplaner, som de på grund af den på ekonomisk lagstiftningsväg tillkomna byggnadsstadgan af 1874 nödgats upprätta och hvarigenom — jag tror att en stor del af stadsrepresentanterne kunna vitsorda

det — nästan alla rättigheter lagts på tomtgarnes och inga på kommunens sida. En sådan civillag skulle också utan tvifvel komma att motarbeta och sätta en välbehöflig gräns för det tomtjobberi och den svindlande tomtspekulation, hvarpå de större städerna under senare tiden kunna uppvisa flera exempel.

Jag vill nu icke yrka afslag å den föreslagna lagen, caktadt jag i afseende å dess redaktion skulle kunna hafva åtskilliga anmärkningar att göra. Utskottet har erkänt, att de grunder, hvarå denna lag är fotad, äro rigtiga samt att det ändamål, som dermed afses, uppnåtts. Jag har tillåtit mig nu gjorda anförande endast på det att frågan och Riksdagens en gång uttalade begäran icke måtte falla i fullständig glömska.

Angående förslag till lag om hvad i vissa fall bör iakttagas då byggnad uppförts utöfver tomtgräns.
(Forts)

Häruti instämde herrar *Waldén, Hedin, Gumælius, Beckman, Berg* från Stockholm, *Fjällbäck, Ekman, Jakob Erikson, von Friesen, Gustaf Ericsson* från Stockholm, *Grefve Hamilton, Aulin, Falk, Gethe, Bokström, Skytte, Waldenström* och *Arhusiander*.

Herr Edelstam yttrade: Jag skulle visserligen kunnat inskränka mig till att instämma med den förste talaren, men då jag redan förut begärt ordet, ber jag att få säga några ord.

Jag har icke någon anmärkning att framställa emot det förslag, som föreligger. Men i likhet med herr Svanberg ber jag att få erinra om Riksdagens beslut att ingå till Kongl. Maj:t med begäran om en lag angående stadsplan och tomtreglering. För min del vill jag uttala den förhoppning, att Kongl. Maj:t icke måtte låta denna hemställan förfalla, utan med det snaraste taga i öfvervägande det lagförslag, som af de tillsatta komiterade är afgifvet, af nästan alla Konungens befallningshafvande samt af öfverintendentsembetet äfvensom af de flesta ledamöterna i högsta domstolen tillstyrkt.

Deremot har jag i afseende på det nu framlagda förslaget icke något annat yrkande än om bifall.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Östergren: Herr talman! Man har i diskussionen öfver den fråga, som nu föreligger, inblandat en annan fråga, som efter mitt förmenande icke har något sammanhang med denna. Den har icke annat sammanhang än att, sedan Riksdagen, på sätt den förste talaren yttrade, begärt nedläggande af en komité för att utarbeta ett lagförslag, innefattande föreskrifter till underlättande af genomförande af stadsplan, och i sin skrifvelse härom bestämt sig för vissa grunder för lagstiftningen, så hafva komiterade utarbetat ett sådant förslag, byggdt på de grunder Riksdagen bestämt, samt jemväl på grund af Kongl. Maj:ts särskilda uppdrag utarbetat förslag till den lag, som nu föreligger till behandling. Det enda sammanhang frågorna hafva med hvarandra är, att det är samma komité som afgifvit förslagen. Något inre sammanhang hafva de icke, såsom af statsrådsprotokollet framgår.

Eftersom man emellertid blandat in den andra frågan i diskussionen, skall jag be att få säga några ord äfven om den. Den omständigheten, att Riksdagen begärt utarbetande af en särskild lag

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttagas
då byggnad
uppförts ut-
öfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

på uppgifna grunder, kan väl icke innebära en nödvändig pligt för Kongl. Maj:t att godkänna dessa grunder. Vid pröfningen af de grunder, på hvilka komiterades förslag hvila, har jag för min del funnit, att en lämplig lagstiftning i ämnet icke kan grundas på desamma, emedan dessa grunder strida emot billighet och rättvisa. Den förnämsta hufvudgrunden i lagstiftningen har varit att tomtägare i stad skulle i främsta rummet vara skyldig att med jord och penningar bidra till utredande af den stadsplan, som är beslutad för alla samhällets invånares nytta. Och jag kan icke erkänna, att i detta afseende några billigare grunder finnas än de, som nu äro stadgade i kongl. förordningen om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof.

Jag skall äfven be att få nämna några ord om anledningen till och uppkomsten af det nu föreliggande förslaget. Som jag tror, är det stödt på rigtiga grunder, hvilket äfven de talare, som yttrat sig, hafva erkänt. Det heter i nu gällande byggnadsstadga § 21, att i de byggnadsordningar, som upprättas för städer, köpingar och andra dermed likställda samhällen, skola meddelas föreskrifter om kontrollen öfver att tomtkartor äro rigtiga och att tomter i städerna bibehållas i det för dem bestämda läge, samt att tomt icke förändras till sitt yttnehåll. Denna byggnadsstadgans föreskrift har föranledt, att i nästan alla byggnadsordningar finnas för den anbefalda kontrollens skull stadgadt, att tid efter annan skall ske ommätning af tomter och upprättande af nya tomtkartor. Sådana ommätningar ske också ganska ofta, åtminstone i Stockholm och de större städerna; och det händer ej sällan vid en sådan ommätning att det till husegarens största förvåning upptäckes, att det hus han köpt i enlighet med tomtkartan finnes i någon mån öfverskrida tomtgränsen. En sådan upptäckt medför för husegaren ganska dryga omkostnader, som vid det förhållandet, att han icke själf förskyllat det, måste anses obilliga. Det är denna omständighet, som föranledt det framlagda förslaget.

Det har nyss antyds, att grunderna för detsamma godkänts af högsta domstolen, gillats af Kongl. Maj:t och att utskottets alla ledamöter hafva varit ense derom. Första Kammaren har också antagit förslaget; och jag tror mig därför med godt samvete kunna rekommendera förslaget till kammarens bifall.

Herr Persson i Mörap: Jag skulle kunna inskränka mig att instämma med den förste ärade talaren, hvilken på ett efter mitt förmenande fullkomligt tillfredsställande sätt utredt saken, men eftersom jag har fått ordet skall jag be att få säga, att jag under hela min riksdagsmannatid icke sett ett af Riksdagen begärdt lagstiftningsarbete så behandladt som det föreliggande. Riksdagen har begärt att få en lag angående stadsplan och tomtreglering i rikets städer. En komité har utarbetat förslag dertill, och detta har varit utstaldt till yttrande af alla möjliga auktoriteter och Konungens befallningshafvande i länen. Af dessa sistnämnda är det, tror jag endast tre, som icke instämt till fullo med förslaget, utan haft hufvudsakliga anmärkningar deremot, en Konungens befallningshafvande har åstyrekt förslaget. Och de öfriga hafva alla i hufvudsak gillat förslaget. Öfverståthäl-

larembetet och öfverintendentsembetet, som äfven hörts, hafva godkänd detsamma. Vid granskning af förslaget i högsta domstolen hafva fyra justitieråd af sex hufvudsakligen tillstyrkt detsamma. Men trots detta framkommer regeringen nu endast med ett litet utbrutet förslag, hvarom Riksdagen egentligen aldrig gjort någon anhängan.

Jag undrar, om vårt lagstifningsarbete kan anses tillgodosedt på sådant sätt? Komitéens arbeten hafva vållat stora kostnader och så skötas på dylikt sätt ett riktigt lagstifningsarbete. Jag ber få nämna, att enligt de upplysningar jag erhållit från statskontoret gå kostnaderna för komitéen till bortåt 10,000 kronor.

Jag har, herr talman, icke något yrkande att göra, men jag har velat i likhet med föregående talare uttala vigten af att man icke lägger å sido det stora arbetet, som enligt min mening är påkalladt af ett verkligt behof och som Riksdagen äfven ansett vara behöfligt.

Nu framhåller chefen för justitiedepartementet att den omständighet allenast att Riksdagen begärt ett lagförslag och att ett sådant blifvit af en komité utarbetadt, icke är tillräckligt skäl för Kongl. Maj:t att, då Kongl. Maj:t icke gillar förslaget, framlägga detsamma för Riksdagen. Den uppfattningen gillar äfven jag och jag tror att den icke kan bestridas. Men finnes ett erkänt behof — och det kan icke förnekas att ett sådant förefinnes — är det regeringens pligt att med ledning af de anmärkningar, som kunnat göras af de auktoriteter, hvilka pröfvat förslaget, låta omarbete detsamma och framkomma med ett förslag, som regeringen kan gilla.

Herr Westerberg: I det föreliggande förslaget till »lag om hvad i vissa fall bör iakttagas, då byggnad uppförts utöfver tomtgräns» instämmer jag med reservanterna, då de icke finna någon anledning till den föreslagna ändringen. Detta syftar på den förändring utskottet föreslagit i det uttryck, som förekommer i Kongl. Maj:ts proposition i första paragrafen. Den enda skillnaden är, att i den kongl. propositionen står så vidt byggnaden blifver förlagd i det »läge, som för densamma i föreskrifven ordning utstakats», hvilket uttryck utskottet omredigerat till »läge, som för den samma blifvit i vederbörlig ordning bestämdt». Mine herrar, jag anser att om dessa förutsättningar iakttagits, så borde ett sådant förslag, som denna lag innehåller, icke ifrågakomma. Ty om den vederbörliga ordningen blifvit iakttagen, så borde en husegare och byggherre vara fri från ersättningspåföljd för ett fel som blifvit begånget, men hvartill han icke har någon skuld, och hvarför han följaktligen icke borde hafva någon skyldighet, hvarken moralisk, ej heller juridisk, att lemna ersättning. Der sådan ifrågakommer, borde kostnaden hellre drabba den kommun eller de myndigheter som hafva sig kontrollen anförtrodd. Skulle denna lag så tillämpas, som är föreslaget, frågar jag: tjena då de byggnadsordningar och stadgar, som nu finnas, icke till skydd? I 35 paragrafen af byggnadsordningen för Göteborgs stad föreskrivas icke mindre än 8 besigtningar för en byggnad, som skall uppföras, innan den blir färdig. Sedan allt detta skett, skulle man dock stå i tvifvelsmål om huru vida denna byggnad, som blifvit i

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttagas
då byggnad
uppförts ut-
öfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttagas,
då byggnad
uppförts ut-
öfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

laga och vederbörlig ordning uppförd och hvartill å ritningarne, om så begärts, erhållits påskrift att allt är väl bestäldt, man skulle dock, säger jag, stå i tvifvelsmål, för huru lång framtid vet jag icke, om byggnaden är laglig eller icke.

Här har anmärkts af en talare, att man icke borde kasta sig från den stora breda frågan om den civillag, genom hvilken man önskar för städernas utveckling komma i åtnjutande af de områden, som äro för städernas tillväxt fördelaktiga, och det har äfven påpekats såsom något förfärligt, att en så stor post som 10,000 kronor förbrukats utan att man derfor erhållit annat än en lag i nu förevarande ämne. Men här föreligga så stora intressen att de icke uppvägas med 10,000, utan betydligt större belopp, som för den enskilde egaren af fastighet eller mark kunna stå på spel. Det är för visso icke en fråga af den art, att den bör kastas å sido, men den bör å andra sidan icke lösas på här föreslaget sätt.

Jag yrkar derfor afslag å frågan, sådan den nu föreligger, och förenar mig i den reservation, som af herrar Sjöcrona, Fröberg och Claëson afgifvits, då jag icke anser att 1 §, hvarmed hela lagförslaget sammanhänger, är befogad.

Herr Svanberg: Jag medgifver i likhet med chefen för justitiedepartementet, att detta lagförslag icke står i något närmare organiskt samband med det af Riksdagen begärda, men i ett visst sammanhang stå de dock till hvarandra; hvarjemte de begge lagförslagen hela tiden följts åt och gemensamt behandlats såväl af komitén som af de myndigheter, hvilka deröfver hörts.

Chefen för justitiedepartementet nämnde, att han icke kunde tillstyrka Kongl. Maj:t att antaga komiténs stadsplaneförslag, enär han icke ansåg att det hvilade på billighetens och rättvisans grund. Jag böjer mig derfor. Men är det å andra sidan så rättvist och billigt att, såsom åtminstone städernas representanter känna till, när i en stad antingen en ny gata behöfver utläggas eller en gammal utvidgas samt för det ändamålet en tomt eller en tomtedel måste lösas, städerna ofta nödsakas att derfor betala ofantliga summor, oaktadt det kanske just är den enskilde tomttegaren, till hvilka dessa summor utbetalas, som har den största nyttan af gatans anläggning eller utvidgning? Jag kan icke underlåta att uttrycka den mening, att om chefen för justitiedepartementet icke funnit den grund, som af Riksdagen i dess skrifvelse antydts, vara fullt billig och rättvis, han då kunnat låta förslaget undergå inom departementet en ny behandling och der låta utarbета ett förslag, fotadt på andra enligt hans åsigt billiga och rättvisa grunder. Så har i fråga om andra lagförslag skett mer än en gång, och jag vet icke hvarför ett så strängt öde som en fullständig förkastelse skulle drabba just den föreslagna stadsplanen. Med anledning af hvad min medrepresentant från Göteborg nyss anfört, vågar jag påstå, att åtminstone der icke något dylikt *rättsfall* förekommit, som han omförmålt. Äfven jag har derom någon erfarenhet, då jag varit ordförande i staden byggnadsnämnd och nu är ordförande i dess drätselkammare. Men huru som helst, det torde

vara skäl att låta med hela lagförslaget anstå, till dess vi få det stora lagförslaget, som Riksdagen begärt.

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttas,
då byggnad
uppförts
utöfver tomt-
gräns.*

(Forts.)

Herr Beckman: Herr talman! Jag ber att få instämma med herr Svanberg i hans senare yttrande liksom jag redan gjort det i fråga om hans förra. Derjemte anhåller jag att få anföra ett mycket känt exempel till stöd för den satsen att dock i allmänhet rättvisa och billighet fordra, att tomtegaren i väsentlig mån bidrager till en sak, hvaraf han har en så väsentlig nytta, som gatas framdragande vid hans tomt. Jag syftar på det märkliga aftal, som i fråga om gardestomterna egde rum emellan Kongl. Maj:t och kronan å ena, och Stockholms stad, å andra sidan. I detta aftal bestämdes, bland annat, att gatumarken, deribland den 161 fot breda Narvavägen, skulle afstås utan ersättning. Ingen lär dock kunna påstå, att tomtegaren härigenom ålades en allt för tung börda. Resultatet af försäljningen af dessa tomter visar tvärt om att han kunnat stå ut med att dertill kontant betala en ganska stor summa för att få sina tomter så fördelaktigt reglerade. Det omnämnes i en nyligen af sakkunnig författare utgifven »belysning» af komitéförslaget till »lag angående stadsplan och tomtindelning» att före regleringen var den sedermera till salu utbudna tomtdelen endast åsatt ett värde af något öfver 170,000 kronor. Låt vara att denna uppskattning i förhållande till då gällande tomtpris möjligen varit mycket för låg, ja, antaget att det verkliga värdet kanske bort uppskattas till flera gånger nyssnämnda summa. Men ändå har det visat sig, att icke den minsta obillighet blifvit begången. Enligt en vid uppgörande af byggnadsförslaget till de nya kasernerna gjord beräkning skulle med försäljningssumman för den salubjudna tomtmarken betäckas kostnaderna för de nya kasernerna 3,545,000 kronor jemte de genom det gamla kasernområdet dragna gatornas ordnande, 350,000 kronor, sammanlagt 3,895,000 kronor. Och nu har det, mine herrar, vid de redan i stor skala skedda försäljningarna faktiskt visat sig, att de efter denna grund åsatta saluprisen verkligen betalats. Här kan man således i alla händelser icke tala om obillighet mot — tomtegaren.

Detta är visserligen blott ett enda exempel. Och det förefaller kanske från stadens synpunkt mindre stötande därför, att i detta fall det allmänna skördar fördelen. Men det skulle lätteligen kunna anföras liknande, om också icke så storartade exempel från enskilda tomters reglering. Jag känner särskildt ett färskt fall, der en tomt egare ansett sig böra erbjuda 14,000 kronor för att få gata framdragen förbi sin tomt.

Jag har endast velat tillägga detta för att med erfarenheten från vårt samhälle bestyrka rigtigheten af hvad talaren på göteborgsbänken anført.

Herr Gustafsson: Herr talman! Då man nu velat framdraga praktiska exempel på det billiga och rättvisa i detta lagförslag, så skall jag be att få anföra några andra praktiska exempel på att lagförslaget icke alltid skulle blifva så lämpligt. Bestämmelsen är nog rättvis, när man har en tomt och så får en ny gata på det sättet att

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttagas,
då byggnad
uppförts
utöfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

det blir nya fasader och tomten derigenom stiger i värde. Men det finnes också andra exempel. Om vi tänka oss — för att herrarne må uppfatta det tydligare — denna gång här midt i salen såsom en gata och att på hvarje sida om gången äro tomter. Nu kommer staden och säger: vi måste utvidga gatan och göra det på venstra sidan, och så draga de ut gatan öfver de venstra tomterna. Då säga de herrar, som vilja hafva denna lag, att det är billigt att de tomtegare, som bo på denna venstra sida, skola utan ersättning afstå sin mark, ty de hafva nytta af att få en bredare gata. Nå väl, de tomtegare, som bo på högra sidan, få lika bred gata, men ingenting tages från deras tomter, och de få sålunda samma nytta af gatan, men behöfva icke göra någon uppoffring af tomtareal.

Jag kan taga ett annat exempel. Jag har ett litet hus på berget midt öfver med en stor trädgård till, jag köpte tomten för många år sedan utan tanke på spekulation, blott för att få bo der i fred. Så kom staden och drog ett streck med linealen, hvilket streck delar tomten i två hälfter. Då säger denna billiga lag, att det är billigt att tomtegaren utan ersättning skall afstå halfva tomten, derför att det behagat staden att draga ett streck öfver den och dela den.

Många andra exempel skulle kunna framdragas på huru föga billigt och rättvist det blir, om, som Riksdagen begärt, denna lag kommer till stånd.

Jag vill också visa, att det nu framlagda lagförslaget kan hafva en föga tilltalande verkan. Vi tänka oss två rätvinkliga tomter bredvid hvarandra, båda bebyggda, men den ena bebyggd så att byggnaden skär snedt in på grannens tomt. Nu vill den, som har fått sin tomt inkräktad af grannen, rifva sitt gamla hus och bygga ett nytt. Men enligt det nu framlagda lagförslaget får icke den, som vill bygga, göra anspråk på sin af grannen inkräktade tomtedel, förr än grannens hus nedbrinner eller nedrifves. Han blir alltså tvungen att bygga i sned linie samt får hela sitt nya hus snedt och sneda vinklar i alla sina rum, så att, fast han har en rak tomt, får han icke bygga i rak linie.

Jag tror således, att denna lag har två sidor, och att den i vissa fall icke är så billig, men jag vill icke yrka afslag på den, ty det finnes andra omständigheter, och dessa äro redan anförda, som göra att den kan vara rättvis. Men hvad den andra lagen beträffar, som herrarne vänta, så tror jag att jag vågar ställa mig på justitieministerns sida, och jag skulle kunna framdraga många exempel på, till hvilken orättvisa det skulle leda, om en sådan lag blefve gällande.

Herr Westerberg: Herr talman! Jag skall blott be att få bemöta en framställning af min ärade granne, borgmästaren i Göteborg. Han sade, att derför att han icke kände till, att det i Göteborg förelegat några juridiska tvister i afseende å denna lag, skulle icke några förhållanden kunna ega rum, som bevisade att den vore behöfelig. Det är en mycket idyllisk logik, men jag tror mig kunna förklara saken derigenom, att det i nästan alla våra byggnadskontrakt förekommer en paragraf, som stadgar att tvister icke må dragas under domstols pröfning. Detta förenklar uppgörelserna, som, på grund af

olika meningar, vid större byggnadsföretag måste uppkomma och håller dem inom ramen af privatuppgörelsens område.

Naturligtvis vill hvar och en komma åt hvad man önskar för så billigt pris som möjligt, och det blefve också mycket angenämt att genom en civillag kunna tilltvinga sig fördelar, men det finnes både rättigheter och skyldigheter på ömse sidor i ett så omfattande ärende, som bestämmelserna i lag angående stadsplan och tomtindelning afsett att förmedla. Rättvisa och billighet torde äfven kunna ernås med den nuvarande ekonomiska lagstiftningen.

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iakttas,
då byggnad
uppförts
utöfver tomt-
gräns.*

(Forts.)

Herr Melin: Jag skall be att få yrka rent afslag å lagförslaget. Jag anser nemligen, i likhet med föregående talare, att det vore önskvärdt, att lagen i sin helhet blefve behandlad på en gång och icke, såsom här, lösryckta delar deraf.

Den förste talaren erkände, att fel finnes i den första paragrafens redaktion. I förhoppning att lagen i sin helhet snart framkommer, anser jag mig böra påpeka ett förhållande, hvarigenom jag för min del finner stadgandet i den föreslagna första paragrafen olämpligt.

I paragrafen heter det å den sista raden: »Ändring som är att hänföra till nybyggnad må icke vidtagas å byggnaden, der ej egaren till den intagna marken det medgifver.» Så vidt jag kan finna, skulle man kunna tyda denna bestämmelse så, att, derest en tomtogare har en stor tomt och derå en byggnad, som något skjuter in på grannens tomt, och han vill vidtaga större förändring å byggnaden eller nybyggnad på den del af densamma, som ligger på den större delen af tomten och icke på den del, som berör den intagna marken, han icke skulle kunna utan grannens tillstånd fullfölja denna nybyggnad. Jag tror därför stadgandet borde lyda så: »Ändring, som är att hänföra till nybyggnad, må icke vidtagas å *den del af byggnaden,*» som berör den intagna marken. Men då det nu icke tjenar till något att begära återremiss eller begära direkt ändring i lagen, så har jag endast velat anmärka förhållandet för att det må kunna ändras vid en blifvande behandling af lagen.

För närvarande yrkar jag afslag.

Herr Lilienberg: En af göteborgsrepresentanterna, som hade åtskilliga anmärkningar mot utskottets förslag, tycktes hysa en mycket stor förskräckelse för domstolarne, och underrättade, huruledes man i Göteborg ogerna ville vädja till domstolarne, när det gälde sådana frågor som den här berörda. Jag vill hoppas, att detta icke är därför, att man drar i tvifvelsmål domstolarnes rättrådighet, utan därför att man fruktar den långsamhet, som ty värr ofta vidlåder statens rättsskipning.

Hvad föreliggande lagförslag beträffar, så har ingen talare, så vidt jag förnummit, bestridt, att ett sådant lagstadgande, som här är i fråga, är behöfligt. Det syntes mig äfven, som om den nyssnämnde göteborgsrepresentanten sjelf framdrog åtskilliga exempel på huru städernas tomtkartor, som upprättas öfver tomtorna, då de öfvergå till en egare från en annan, ofta äro olika. Det kan icke hjälpas, att mätningarna blifva olika, och detta är just grunden till denna lag.

*Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iaktta-
gas, då bygg-
nad uppförts
utöfver tomt-
gräns.
(Forts.)*

Den nämnde representanten var af den åsigten, att der sådana omständigheter inträffa, som här äro i fråga, att en byggnad ligger till någon del inne på grannens tomt, oaktadt den är uppförd i läge, som för densamma blifvit i vederbörlig ordning bestämd, den myndighet, som haft att bestyra med tomtens uppmätning eller utstakning, skulle vara den som borde gifva ersättning. Men jag ber honom besinna, att här är det fråga om en rättstvist mellan en tomtägare och en annan. En tomtägare finner, att grannen med sin byggnad inkräktat på hans tomt. Då anhängiggör han vid domstol rättegång mot grannen och försöker konstatera förhållandet, att verkligen grannen med byggnaden har inkräktat på hans tomt. Han lyckas också bevisa detta inför domstolen, eller att tydligen grannens byggnad till någon del ligger inne på hans tomt, men då visar grannen, att han har lagt byggnaden, der myndigheterna, byggnadsnämnden och stadsingeniören, hafva bestämt att den skall ligga. Då kan man väl icke hänvisa den, som sålunda lidit intrång på sin tomt till denne stadsingeniör eller till byggnadsnämnden för ersättning, utan han måste efter vanliga civilrättsliga grunder vara berättigad att hålla sig till den, som förnärligt honom, den, hvars byggnad ligger på hans tomt.

Huru vida det sedan kan vara billigt, att den, som blir dömd till ersättning, får vända sig till den myndighet, som, om jag så får säga, lockat honom till företaget, det är en annan sak, som sammanhänger med den viktiga frågan, hvilken ännu icke är afgjord i detta land, huru vida staten skall ersätta fel, som myndigheterna kunna begå i tjensteåligganden.

Nämnde talare yrkade, att betänkandet skulle återremitteras till lagutskottet. Detta har redan blifvit bemött af en annan representant från Göteborg, som fäste uppmärksamheten på, att en återremiss icke skulle tjena till någonting. Lagen är nemligen redan antagen i Första Kammaren, och en återremiss af denna skulle endast föranleda, att lagutskottet komme att uppmana kammaren att fatta sitt beslut.

Han framställde tillika det yrkandet, att den reservation, som afgifvits af åtskilliga utskottsledamöter från Första Kammaren, borde af denna kammare antagas, derest paragrafen skulle vinna kammarens bifall. Jag ber deremot att få erinra, att lagförslaget, sådant det blifvit af utskottet framlagdt för Riksdagen, redan blifvit af Första Kammaren godkändt. Skillnaden mellan reservanternas förslag och det förslag, utskottet framlagt, är för öfrigt endast den, att reservanternas yrkat bifall till Kongl. Maj:ts proposition, som från utskottets förslag skiljer sig deri, att i detta orden »i föreskrifven ordning utstakats» utbyts emot: »blifvit i vederbörlig ordning bestämdt». Orsaken till denna förändring är den, att i byggnadsstadgan för rikets städer ingenting förekommer om utstakning af tomter. Byggnadsstadgan hänvisar som bekant till städernas byggnadsordningar, och der bör visserligen förekomma något om utstakning af tomter, men då utskottet naturligtvis icke kunnat taga kännedom om alla dessa byggnadsordningar, och det ju är möjligt, att det finnes sådana, der utstakning af tomter icke är föreskrifven, ehuru väl tvifvels utan om-

rådet för byggnader på ett eller annat sätt bestämmes, så har utskottet ansett sig böra göra den ändringen, att det förändrat orden »i föreskrifven ordning utstakts» till »blifvit i vederbörlig ordning bestämtdt».

Jag har icke något vidare att anföra för närvarande. Jag vill hemställa, att kammaren bifaller lagutskottets förslag. Ty det måste, såsom jag påpekat, anses afhjelpa ett missförhållande. Det är nemligen hårdt för en tomtogare, som med sin byggnad kommit in på grannens område, dertill föranledd af vederbörande myndigheters beslut, om han skall i rättgång med grannen blifva ålagd att rifva ned så mycket af byggnaden som skjuter in på grannens tomt, men det är billigt, om han får betala ersättning.

Herr Beckman: Endast ett par ord till svar åt en ärad granne på stockholmsbänken! Det är naturligt, att åtskilliga fall kunna finnas der icke fördel utan olägenhet tillskyndas en tomtogare genom gatas framdragande förbi hans tomt. Men dessa fall äro säkerligen så fåtaliga, att man om dem kan säga, att de tillhöra »undantag, som bestyrka regeln».

Afsigten vore ju för öfrigt just, att lagen så affattas, att å ena sidan orättvisor undvikas, men att å andra sidan den uppenbara oegentlighet undanrödjes, som ligger deri, att tomtogaren skördar en *oskäligt* stor fördel. Hade man vid regleringen af de större städerna haft en lag af sådan beskaffenhet, att den, på samma gång den tagit hänsyn till skydd mot obillighet i undantagsfallen, också tillsett att tomtogaren icke tillskyndats rent orimliga fördelar, skulle detta sanerligen hafva varit till mycket väsentlig fromma för städernas finanser.

Herr Hedin: I betraktande af de anmärkningar, som drabbat detta lagförslag, och då det blifvit upplyst, att Första Kammaren redan antagit detsamma, hvadan en återremiss icke kan tjena till någonting, kan jag icke annat än instämma i det yrkande, som gjordes af en talare från Göteborg om afslag.

Herr Waldenström: Jag skall också be att få instämma i yrkandet om afslag. Det gör jag särskildt med anledning af de två sista raderna i 1 §, der det står: »Ändring, som är att hänföra till nybyggnad, må icke vidtagas å byggnaden, der ej egaren till den intagna marken det medgifver.» Jag föreställer mig, att jag har ett hus, som berör tvenne gator, en bred hufvudgata och en smal tvärgata. Den del af huset, som är byggd utefter tvärgatan, inkräktar till äfventyrs på grannens tomt 2 eller 3 tum. Hufvudgatans betydelse har under åren vuxit mer och mer. Jag vill nu bygga på mitt hus åt hufvudgatan, der den förnämsta delen af huset ligger, en eller två våningar; eller jag vill ändra huset så, att det öfverensstämmer med gatans värdighet för öfrigt. Då kan jag enligt här föreslagna lag icke få göra detta utan tillstånd af min granne vid tvärgatan, för den skull, att mitt hus på det hållet utan mitt förvållande intagit 2 tum af hans tomt. Och han kan absolut vägra sitt bifall. Är sådant rimligt?

Angående förslag till lag om hvad i vissa fall bör iakttas, då byggnad uppförts utöfver tomtgräns.
(Forts.)

Angående
förslag till
lag om hvad
i vissa fall
bör iaktta-
gas, då bygg-
nad uppförts
utöfver tomt-
gräns.

»Men», säger man, »du kan bjuda honom ersättning.» Ja, men hvem skall bestämma den ersättningens storlek, om han söker preja mig? Jag vet icke, att han alls kan tvingas att taga någon ersättning. För min enskilda del tycker jag, att förslaget i denna punkt är mycket farligt. Det kan deremot icke vara någon fara uti, att hela lagen hvilat så länge. Derför vill jag förena mig i yrkandet på afslag.

(Forts.)

Herr Gumælius: Då jag instämmer i yrkandet om afslag, gör jag det under den förutsättning, som uttalats af herr Svanberg i hans senare anförande, att denna lag väl kunde hvila, till dess man finge för Riksdagen framlagd något mera af komitéarbetet, något som mera direkt besvarade Riksdagens framställning.

Herr *Hammarlund* instämde häruti.

Herr Svanberg: Innan frågan afgöres, skall jag be att få tillägga ett par ord.

I anledning af hvad herr Gustafsson yttrade, vill jag säga, att han torde hafva missuppfattat den paragraf han åsyftade uti komitérades förslag, som der är sjelfva grundparagrafen, den åttonde. Det står der i början af denna §: »Vill någon bebygga tomt åt gata, som ännu icke upplåtits till allmänt begagnande, vare han skyldig att utan ersättning åt samhället öfverlåta eganderätten till mark för halfva gatan utmed tomten, dock ej till större bredd än nio meter». Det synes således, att det blott gäller en gata, som ännu icke är utlagd. Herr Gustafsson åter talade om en smal gata, vid hvilken redan tomter voro utlagda och hus uppförda.

Ännu mindre kan jag förstå, hvad min ärade medrepresentant från Göteborg senast yttrade i frågan. Jag undrar, om han riktigt förstod det sjelf. Hvad särskildt det beträffar, att han stödde sig på reservationen, på grund af hvilken han ej rätt visste, om han borde yrka återremiss eller afslag, så afser den reservationen, afgifven af tre ledamöter från Första Kammaren, ingenting annat än — såsom vice ordföranden i lagutskottet redan nämnt — ett afstyrkande af en utaf utskottet föreslagen redaktionsförändring och bifall till regeringens förslag. Detta behöfver ju hvarken föranleda återremiss eller afslag.

Jag skall dessutom, på det mitt uppträdande i frågan icke må blifva missförstådt, be att få ytterligare betona *dels* att jag yttrat, att, så vidt jag kände, icke inom Göteborg något *rättsfall* hittills inträffat som föranledde en sådan lag, som den hvilken nu föreslagits, *dels* att jag för min del icke vågat yrka afslag å lagen, emedan jag anser, att den uppfyller ett behof, ehuru jag icke kan finna detta vara så viktigt, att icke med lagens antagande kunde anstå, till dess den stadsplanelag hunnit framläggas, som jag hoppas snart är att förvänta.

Härmed förklarades öfverläggningen slutad. Derunder hade yrkats: 1:o bifall till utskottets hemställan: 2:o afslag å nämnda

hemställan i hvad den skilde sig från Kongl. Maj:ts proposition och bifall till samma proposition; och 3:o afslag å såväl utskottets hemställan som den kongl. propositionen. Herr talmannen gaf propositioner å hvart och ett af dessa yrkanden och förklarade sig anse det förstnämnda yrkandet hafva flertalets mening för sig; men som vote-ring begärdes, blef, sedan till kontraproposition antagits afslag å såväl utskottets som Kongl. Maj:ts förslag, nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Angående förslag till lag om hvad i vissa fall bör iakttas, då byggna- den uppförts utöfver tomtgräns.
(Forts.)

Den, som godkänner det i lagutskottets utlåtande n:o 37 framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har samma lagförslag jemte den kongl. propositionen af kammaren förkastats.

Omröstningen visade 54 ja men 105 nej; hvadan kammaren beslutit i enlighet med nej-propositionen innehöll.

§ 4.

Härefter företogs till behandling lagutskottets utlåtande n:o 38, i anledning af dels Kongl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af 17 kap. 4 § handelsbalken, dels ock väckta motioner angående tillägg till nämnda lagrum.

Angående ändrad lydelse af 17 kap. 4 § handelsbalken.

Kongl. Maj:t hade den 31 sistlidne januari till Riksdagen aflåtit en så lydande proposition (n:o 22):

»Med öfverlemnande af statsrådets och högsta domstolens i ärendet förda protokoll vill Kongl. Maj:t härigenom, jemlikt 87 § rege-ringsformen, föreslå Riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

angående ändrad lydelse af 17 kap. 4 § handelsbalken.

Härigenom förordnas, att 17 kap. 4 § handelsbalken skall erhålla följande ändrade lydelse:

Ar gäldbunden man död, och hafver någon försträckt penningar, eller varor, till hans begrafning; det skall först gäldas, sedan det gods afskildt är, som förr är sagdt. Dernäst den kostnad, som å egendomens uppteckning skäligen gjord är, sedan läkarelön, läkedom och föda under den dödas sista sjukdom, deras arfvode, som honom deri skött hafva, så ock betjenters och tjenstehjons lön för sista året samt annan arbetares dagspenning eller aflöning för sista sex månaderna.»

Angående
ändrad
lydelse af
17 kap. 14 §
handels-
balken.
(Forts.)

Under *punkten 1* af föreliggande utlåtande hemstälde utskottet, att ifrågavarande proposition måtte af Riksdagen bifallas.

Efter föredragning af punkten anförde:

Herr Nilson från Lidköping: Det nu föreslagna kongl. lagförslaget har tillkommit på grund af en Riksdagens skrivelse förlidet år med anledning af en af mig afgifven motion om att arbetares inestående aflöning måtte med förmånsrätt utgå ur gäldbundet bo. Det är således gifvet, att jag för min del med synnerlig tillfredsställelse mottagit detta lagförslag och önskar framgång åt detsamma. Kongl. Maj:t har till och med gått vida längre än Riksdagen förutsett. I Riksdagens skrivelse antydes nemligen, att en tid af 1 eller 2 månader vore nog för beviljandet af dylik förmånsrätt. Kongl. Maj:t har föreslagit 6, och utskottet har för sin del tillstyrkt detsamma. För min del skulle jag heller icke hafva någonting deremot. Men Första Kammaren, som redan lär hafva behandlat detta betänkande, har gjort den ändring i afseende på tiden för förmånsrätts åtnjutande, att densamma skulle inskränkas till 3 månader. På denna grund tror jag det vara bäst, att Andra Kammaren nu ock förenar sig om detta beslut. Ty om kammaren beslutar i enlighet med Kongl. Maj:ts proposition, blir det nödvändigt att åstadkomma en sammanjemkning mellan de olika kamrarnes beslut. Men då tiden nu är så knapp, att detta icke utan svårighet låter sig göra, så tror jag, helst då den föreslagna tiden af 3 månader nog kan vara tillräcklig, att denna kammare bör instämma i medkammarens beslut. Det torde ock vara ganska få fall, då det kan förekomma att en arbetare har sin lön inestående för längre tid än 3 månader. Sålunda skulle denna sak icke hafva någon så synnerligen praktisk betydelse. På dessa skäl vill jag tillstyrka Kongl. Maj:ts förslag med den ändring, som Första Kammaren redan antagit, att orden »6 månader» ändras till »3 månader».

Herr Lilienberg: I anledning af den nästföregående talarens yttrande vill jag endast nämna, att för mig uppgifvits, att Första Kammaren beslutat den ändring i den kongl. propositionen, att 6 månader skola förändras till 2 månader. Det har jag från mycket säkert håll. Kanske har protokollsutdrag redan kommit. Jag yrkar bifall till utskottets förslag. Det blir sedan lagutskottets sak att söka sammanjemka kamrarnes olika beslut, och denna sammanjemkning kan utfalla så, att utskottet föreslår 3 månader eller någon annan tid.

Herr Nilson från Lidköping: Då vi nu fått visshet om hvad Första Kammaren beslutit, ber jag att få ändra mitt förslag till öfverensstämmelse dermed, ehuru väl jag helst skulle hafva önskat 3 månader åtminstone.

Jag ber vidare i afseende på hvad jag först yttrat få säga, att det i ett tidningsreferat, som jag i går läste, stod, att Första Kammar-
ren med 66 röster mot 22 beslutat bifall till reservationen, och den

innehåller ju bestämmelsen om 3 månader. Deraf kom det, att jag här föreslog 3 månader.

Herr Folke Andersson: Herr talman! Den förste talaren måtte ovilkorligen hafva tagit fel, ty han sade, att utskottet föreslagit 3 månader, men om man läser § 1 i utskottets betänkande, skall man finna, att utskottet föreslagit 6 månader. Jag tycker, att denna tid är mycket lämplig, och att Andra Kammaren icke bör sätta ned den, oakadt Första Kammaren antagit två månader, ty det är utan tvifvel fördelaktigt för arbetarne att hafva säkerhet under så lång tid för sina innestående fordringar. Jag skall därför be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Angående
ändrad
lydelse af
17 kap. 4 §
handels-
balken.
(Forts.)

Herr Fjällbäck: Jag hoppas, att denna kammare icke skall instämma med Första Kammarens beslut. Jag tror icke, att frågan faller, derest denna kammare skulle bifalla utskottets förslag. Det yttrades under diskussionen i Första Kammaren af dem, som yrkade, att tiden måtte sättas till 2 månader, att de gjorde detta yrkande under den förutsättning, att frågan skulle återkomma till utskottet, och att sammanjemkningen då komme att visa 3 eller 4 månader. Jag tycker, att det vore olämpligt, om Andra Kammaren nu beslöte mindre än 6 månader, då faktiskt vissa klasser af arbetare, enligt högsta domstolens utslag, nu hafva förmånsrätt för ett helt år, nemligen vissa fast anstälde arbetare. Det skulle således för dem blifva en försämring, ehuru på samma gång en förbättring för vissa andra klasser.

Då jag således hoppas, att frågan skall lösas genom en sammanjemkning mellan kamrarnes skiljaktliga beslut, skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson i Nöbbelöf: Äfven jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag. Som det framgick af det upplästa protokollsutdraget, är det för två månader, som Första Kammaren har beslutat förmånsrätt, och då är det ju helt naturligt, att en sammanjemkning kan komma till stånd. Redan i dag har inom utskottet talats om en sådan sammanjemkning, och Första Kammarens ledamöter i utskottet äro äfven benägna att ingå på en sådan.

Jag får därför yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats slutad samt herr talman till proposition upptagit de olika yrkandena, biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 2.

I motion n:o 157 inom Andra Kammaren hade herr *J. A. Fjällbäck* föreslagit att Riksdagen måtte till Kongl. Maj:t ingå med begäran derom, att Kongl. Maj:t täcktes låta utarbета och till nästa Riksdag framlägga förslag till lag angående arbetares, handverkares och leverantörers förmånsrätt i byggnad, i hvars uppförande de tagit

Angående
ändrad
lydelse af
17 kap. 4 §
handels-
balken.

(Forts.)

del eller hvartill de lemnat material; börande, denna lag vara byggd på vissa i motionen närmare angifna, med den amerikanska lagstiftningen i ämnet öfverensstämmande grundprinciper.

Utskottet hemställde emellertid att herr *Fjällbäcks* motion, i hvad densamma afsåge beviljande af förmånsrätt i större utsträckning än Kongl. Maj:ts föreslagit, icke måtte till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda

Sedan denna utskottets hemställan blifvit uppläst, begärdes ordet af motionären.

Herr *Fjällbäck*, hvilken yttrade: Jag inser mycket väl, att det är fåfängt att för herrarne beskrifva, huru det i detta afseende förhåller sig här i Stockholm, och hvilket trassel, som tillstålts af s. k. in-teckningsjobbare för att tillägna sig andras egendom utan att erlägga någon betalning för densamma. Det finnes ute på landsbygden och i småstäderna inga motsvarigheter till detta handlings-sätt, och därför är det fåfängt att för herrarne söka beskrifva det. Det är för öfrigt icke något behagligt uppdrag att stå och tala om, huru det i detta afseende tillgår i Stockholm, och jag skall icke heller besvära herrarne med detsamma.

Deremot skall jag tillåta mig påpeka, att utskottet synbarligen missuppfattat min motion, då utskottet säger, att den må hända skulle verka till kraftig uppmuntran till ytterligare kreditmissbruk. Men det är just för att minska kreditmissbruket, som jag framställt mitt förslag. I min motion påpekade jag, att tiden för förmånsrätten borde inskränkas till 30 dagar. Från dessa kategorier af fordrings-egare skulle då kraftiga ansträngningar göras för att få betaldt innan de 30 dagarne gått, emedan i annat fall förmånsrätten ginge förlorad. Nu har denna lag i Amerika, der den tillämpats, verkat i den riktningen, att den minskat kreditmissbruket, och det är min öfvertygelse, att den skulle komma att så göra äfven här. Men då frågan fallit i Första Kammaren och på föredragningslistan finnas så många *andra* frågor, för hvilka herrarne mera intressera sig, och då intensiteten af riksdagsarbetet tilltager för hvarje dag, så skall jag icke besvära kammaren med någon diskussion i frågan, och gör därför ej heller något yrkande.

Vidare anfördes icke. Utskottets hemställan bifölls.

Efter föredragning vidare af *punkten 3*, innefattande utskottets hemställan, att en af herr *P. G. Petersson* i Brystorp inom Andra Kam-maren väckt motion, n:o 173, angående tillägg till 17 kap. 4 § handelsbalken, icke måtte af Riksdagen bifallas, anförde:

Herr *Petersson* i Brystorp: Då utskottet enhälligt fattat sitt beslut i denna punkt, så lärer det icke vara mycken utsigt att få ändring deri, men jag skall dock be att få andraga några skäl för min motion. Utskottet har bifallit Kongl. Maj:ts proposition, men de

arbetare, som der äro omnämnda stå dock i en bättre ställning, än de arbetare, som min motion angår. De, som den kongl. propositionen gäller, äro sådana lösa arbetare, som när som helst kunna fransäga sig arbetet. De åter, som min motion afse att bispringa, äro mindre brukare och torpare och som sådana med kontrakt bundna att fullgöra arbete, som blir dem ålagdt. Sålunda stå de senare i en vida sämre ställning än de förre. Utskottet har sagt: »Med den stora frihet att sjelfva reglera sin inbördes ställning, som är öfverlemnad åt egare och brukare af jord, torde den senare vara i stånd att tillförsäkra sin ställning önsklig trygghet, och föreställer sig således utskottet, att så vida nödig omtänksamhet iakttages, det ifrågasatta skyddet kan utan afsevärd olägenhet undvaras. Ja, deri instämmer jag fullkomligt med utskottet. Men för den händelse, att det blir konkurs, så måste ju lagens bestämmelser i detta fall tillämpas, och att lagen här är mycket hård och en lucka finnes, det är en erkänd sak. Jag har varit med om flere dylika konkurser och vill anföra ett exempel. Inom Lindes domsaga gjorde för någon tid sedan ett stort bolag konkurs; detta inträffade på våren. Vintern förut hade de under bolaget lydande torparne blifvit ålagda att köra timmer för bolagets räkning. En person, som hade förlagsinteckning hos bolaget tog alltsamman, och brukare och torpare fingo ingenting. Vid sammanträdet hos rättens ombudsman gjorde man försök att inverka på innehafvaren af förlagsinteckningen, att han skulle medgifva torparne någon ersättning. Men han var hård och sade: det öfverlemnar jag till domstolen att bestämma. Och domstolen kunde icke döma honom till att lemna torparne någon ersättning, den hade icke rätt dertill. Det har nog också inträffat fall, då fordringsegarne varit medgörliga och af gunst och nåd låtit torparne utfå sin fordran. Men då lagens föreskrifter äro så hårda, att man måste vädja till fordringsegarne rättskänsla framför lagens föreskrifter, så hemställer jag, om det icke är skäl att göra ändring i lagen.

Det andra momentet afser, att om brukare vidtagit förbättringar vid gården, han derför skulle få ersättning, och att för detta ändamål skulle hållas till- och afträdessyn. Jag vet mycket väl, att Riksdagen icke gerna är med om att skapa tysta förmånsrätter, men i detta fall tycker jag, att det icke är farligt, ty säkerhet gifves ju, att gården hålles i godt skick och icke står och förfaller. Och vidare anser jag, att då jordegarn hafva förmånsrätt i brukarnes egendom, det icke är för mycket, att äfven brukarne hafva förmånsrätt i jordegarnes.

På dessa skäl ber jag, herr talman att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till min motion.

Herr Lilienberg: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Andra Kammarens Prot. 1891. N:o 47.

Angående
formen för
äktenskaps
ingående.

§ 5.

I ordningen förekom härnäst lagutskottets utlåtande n:o 39, i anledning af väckt motion angående formen för äktenskaps afslutande.

I motion n:o 153 inom Andra Kammaran hade herr *P. Waldenström* föreslagit:

»att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring af nu gällande bestämmelser om formen för äktenskaps ingående, att äktenskap mellan medlemmar af svenska kyrkan, som det önska, må kunna afslutas inför borgerlig myndighet.»

Utskottet hemställde emellertid, att ifrågavarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Häremot hade reservation anmälts af herrar *F. Andersson*, *J. Anderson* och *Mankell*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka åtgärd i motionens syfte.

Efter föredragning af detta ärende anförde

Herr Waldenström: Då Första Kammaran redan har godkänt utskottets hemställan och således afslagit motionen, så kan det icke blifva af någon praktisk betydelse, hvilken utgång frågan får här i kammaren. Emellertid är saken af så stor betydelse, att jag tror, att man måste arbeta på den, till dess den går igenom. Att den en gång *skall* gå igenom, det lider intet tvifvel. Styrkan af de skäl, som kunna anföras för saken, är stor, och styrkan af de skäl, som lagutskottet anført mot densamma, är mycket liten. Och det är alldeles naturligt, att till en rätt saks slutliga segrar bidrager icke blott styrkan af de skäl, som anföras *för*, utan äfven svagheten af de skäl, som anföras *mot* densamma.

Det måste komma derhän, mine herrar, att man i vårt land icke vidare skall kunna tvinga kyrkliga handlingar på människor, som begära att blifva befriade från dem. Vi hafva haft tvångsdop. Under lång tid har man sträfvat för att få bort det. Motståndet har varit mycket hårdnackadt, men det har måst vika. Man har äfven haft tvungen nattvardsgång, för så vidt en människa velat behålla sitt borgerliga anseende. Man har stridt för att få bort det, och det har kommit bort. Det har icke skett utan jemmer, men det har skett. Så skall det också gå med denna kyrkliga handling, som man hittills lyckats påtvinga personer, som icke velat veta af den.

Det har anförts i Första Kammaran, att det blott är några få enskilda personer, som vilja blifva af med detta tvång, och att man icke kan fästa afseende vid dem gent emot den stora allmänheten. Men, mine herrar, samhället eger icke rättighet att göra orätt mot en enda enskild person.

Man stiftar lagar för att gagna enskilda människor eller för att gagna samhället. Kan det visas, att en lag icke gagnar någon enskild människa och icke heller samhället, så måste det väl vara orimligt

att stifta den och orimligt att behålla den, i fall den redan finnes. Har nu staten någon nytta af, att kyrklig vigsel påtvingas människor? Nej, icke den ringaste. Statens rätt är lika väl skyddad genom den civila som genom den kyrkliga formen för äktenskap; och i våra lagar finnes icke någonting, som antyder någon skilnad i giltighet eller värdighet mellan civilt och kyrkligt äktenskap. När därför utskottet säger, att man måste af omsorg om rättsordningens uppehållande hafva antingen den ena eller den andra formen af äktenskap som regel och den andra som undantag, så är detta verkligen icke riktigt sagdt. Jag har i min motion påvisat, att man i Amerika kan sluta äktenskap både på borgerligt vis och på kyrkligt vis, det senare genom vigsel af prest i något af de religiösa samfundet. Begge delarne hafva samma giltighet, och den borgerliga rättsordningen är derigenom icke på något sätt hotad.

Kyrkan kan icke heller hafva nytta deraf, att hon tvingar på människor en kyrklig handling, som de icke vilja hafva. Det var en prestman i Gefle, som för ett par år tillbaka talade om för mig, att till honom kommit en man, som ville vigas, men som på samma gång förklarade, att han icke trodde på kristendomen eller ens på tillvaron af en Gud. Den kyrkliga välsignelsen räknade han för mindre än ingenting. »Men hvarför begär Ni då vigsel?» frågade honom prestmannen. »Jo, svarade han, jag och min fästmö hafva en gång konfirmerats och gått till nattvarden i statskyrkan, och därför kunna vi icke inför lagen blifvit äkta makar utan kyrklig vigsel.» Då sade prestmannen till honom: »Ja, men Ni får väl dock erkänna, att kyrkans välsignelse *kan* medföra någon nytta för Er.» — »Nej, sade han, det kan jag icke, ty jag tror icke på någon sådan välsignelse, och jag tror icke på någon Gud.» En sådan man kunde nu icke få ingå äktenskap utan kyrklig vigsel, och det därför att han en gång hade gått till nattvarden! Kan någon människa säga, hvad nytta det kyrkliga samhället eller presten kan hafva af ett sådant tvång? Skall en kyrklig handling hafva någon betydelse för kyrkan själf, så måste det väl vara sanning i den. Men det är naturligtvis icke sanning i den, så länge den tvingas på människor, som icke vilja hafva den.

Men hafva då kontrahenterna någon nytta deraf, att det kyrkliga äktenskapet påtvingas dem? Alldeles icke. De blifva endast dess mera förbittrade mot det kyrkliga samhället.

Utskottet säger vidare, att den gällande formen för äktenskaps afslutande mellan statskyrkans medlemmar ännu uppbares af den allmänna rättsuppfattningen. Det är två anmärkningar att göra mot detta påstående. Först och främst torde det vara herrarne bekant, att det icke beror på de enskilda personerna sjelfva, huruvida de skola vara medlemmar af den svenska kyrkan eller icke. Det har vid denna riksdag väckts motion om rättighet att utgå ur svenska statskyrkan utan att uppgifva något annat kristet trossamfund, till hvilket man ämnade öfvergå. Men den motionen är afslagen. Således är det t. ex. icke möjligt för utilister och alla andra gudsförnekare att gå ut ur svenska statskyrkan. Det gifves för dem ingen dörr att komma derur; de *måste* vara medlemmar af svenska kyrkan, och så anser lagutskottet, att den rätta och bästa formen för äkten-

*Angående
formen för
äktenskaps
ingående.*
(Forts.)

Angående
formen för
äktenskaps
ingående.
(Forts.)

skaps afslutande för dem är att påtvinga dem kyrklig vigsel, och det i den Guds och frälsares namn, som de förneka. Och hvarför? Jo, säger utskottet, därför att kyrklig vigsel uppbäres af den allmänna rättsuppfattningen. Ja, hvem har sagt någonting deremot? Men att kyrklig vigsel uppbäres af den allmänna rättsuppfattningen kan väl icke betyda någonting annat, än att ett med kyrklig vigsel afslutet äktenskap af allmänheten anses såsom ett riktigt äktenskap, och det vill väl ingen bestrida. Men jag tror, att den allmänna rättsuppfattningen kommit derhän, att den äfven anser civiläktenskapet för ett riktigt äktenskap. Det torde icke heller lagutskottet kunna förneka. Men är det ett riktigt äktenskap, erkänt af det allmänna rättsmedvetandet, hvad grund kan man då anföra för en lag, som hindrar en människa att begagna sig deraf, bara därför, att hon en gång i sin ungdom blifvit konfirmerad och gått till nattvarden? Finnes det någon den ringaste reson i ett sådant stadgande? Jag tror icke, att någon af kammarens ledamöter skall kunna påstå det.

Hvad för öfrigt angår utskottets yttrande, att den allmänna rättsuppfattningen anser, att statskyrkans medlemmar skola hafva kyrkligt äktenskap, så vill jag påminna herrarne om, att jag förra året väckte motion om att medlemmar af statskyrkan, som icke blifvit konfirmerade och gått till nattvarden, skulle hafva rättighet att, om de så önskade, få kyrkligt äktenskap. Men då sade lagutskottet nej. Nu begär jag, att de medlemmar af statskyrkan, som icke önska kyrklig vigsel, skola slippa den, och då säger utskottet också nej. Huru skall man kunna förklara detta. Äfven de, som jag i min förra motion afsåg, äro medlemmar af svenska statskyrkan, ty de hafva ej blifvit utstötta därför, att de icke äro konfirmerade och begått Herrans nattvard der.

Herr talman, jag tviflar icke på, att inom denna kammare så pass mycken känsla för hvad som är rätt i detta fall, förefinnes, att kammaren skall vara med om att bifalla min motion, och därför skall jag i strid med lagutskottets afstyrkande yrka bifall till densamma.

Häruti instämde herrar *Truedsson, Palm, Höjer, Wallis, Linder, Beckman, Lovén, Wavrinsky, Gustaf Ericsson* från Stockholm, *Jakob Erikson, Ola Bosson Olsson, Romberg, Svensson* från Karlskrona, *Bruse, Olson* i Stensdalen, *Olsson* i Ornakärr, *Palm, Hedlund* och *Vahlén*.

Herr Lilienberg yttrade: Mitt svar skall blifva kort. Jag vill endast upprepa, hvad lagutskottet redan har sagt i sitt betänkande. Det är en omständighet, som lagstiftaren aldrig kan lemna åsido vid sitt arbete, och det är det allmänna föreställningssättet, den allmänna rättsuppfattningen. Förbiser han denna, så riskerar han, att hans lag icke blir passande för folket, för hvilket lagen skall vara stiftad. Nå väl. Jag säger, att i denna sak anser jag, att den allmänna uppfattningen, rättsmedvetandet ännu icke är moget för en sådan lagstiftning, som den motionären föreslagit och nyss så våltaligt försvarat. Jag skall be att få erinra honom om ett tillfälle under förra riksdagen, då han och jag voro tillstädes i ett samfund här i staden, der man diskuterade frågan om införande af civiläktenskap. Der upp-

trädde en talare, som varit bosatt på landet i flere år, men nu var bosatt här i staden, och berättade, att till honom kommit personer och frågat honom, hvad civiläktenskapet var. Sjelfva hade de den förmodan, att det var ett slags äktenskap, som ingicks på vissa år. Den uppfattningen hade de om civiläktenskapet. Jag tror, att den allmänna meningen ännu icke är mogen för denna sak. Men motionären har mycket rätt deri, att om man icke vill medgifva civiläktenskapet såsom fakultativt, såsom han föreslagit, så måste man lätta utträdet ur statskyrkan, och lagutskottet har också vid denna riksdag, såsom herrarne torde erinra sig, afgifvit ett betänkande, deri lagutskottet ville på allt upptänkligt sätt lätta utträdet ur statskyrkan. Men detta betänkande föll som vanligt på Första Kammarens motstånd.

Jag måste yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr grefve Hamilton: Jag yrkar afslag å utskottets hemställan och bifall till motionen. Utskottet har stödt sin framställning på tvenne skäl. Utskottet säger, att omsorgen om rättsordningens uppehållande kräver, att endera formen, antingen den kyrkliga eller den borgerliga, är den regelmässiga; och utskottet tillägger: »att den nu gällande formen för äktenskaps afslutande emellan statskyrkans medlemmar, enligt utskottets öfvertygelse, ännu uppbares af den allmänna rättsuppfattningen hos vårt folk.» Såsom fristående satser tror jag, att dessa uttalanden kunna försvaras, men deremot vågar jag bestämdt bestrida kausalsammanhanget mellan dessa premisser och utskottets hemställan.

Lagutskottets ärade vice ordförande har här ytterligare betonat, att egentligen anledningen hvarför utskottet afstyrkt motionen är utskottets öfvertygelse, att det borgerliga äktenskapet skulle strida mot våra vanor och föreställningssätt. Men hvad säger statistiken om detta? Sedan 1873 års förordning utfärdats, förekommo i slutet af 1870-talet civiläktenskap till ett antal af mellan tolf och trettiofyra om året, men sedan 1880 års förordning utfärdats, sprang antalet i ett slag upp till 100 och har sedermera år från år successivt ökats. År 1889 utgjorde det 272. Det lär väl icke heller vara tvifvel om, att det fortfarande skall ökas och i ännu högre grad, i samma mån som lagstiftningen blir tvungen att mer och mer underlätta utträdet ur statskyrkan. Under sådana förhållanden måste det, just för rättsordningens skull, te sig såsom ett önskningsmål att förr eller senare göra det borgerliga äktenskapet till den regelmässiga formen och låta den kyrkliga vigseln återtaga sin ursprungliga plats såsom ett frivilligt anlåtande af religionens hjälp. Jag instämmer med lagutskottets vice ordförande deri, att det borgerliga äktenskapet för närvarande i allmänhet strider mot våra vanor och föreställningssätt, och jag är äfven öfvertygad, att det skall länge nog strida mot våra föreställningssätt att göra civiläktenskapet obligatoriskt. Derför tror jag att det vore ganska välbetänkt att, enligt motionärens förslag såsom en öfvergångsform, göra civiläktenskapet fakultativt och låta allmänheten välja den ena eller den andra formen. Derigenom skall man så småningom vänja sig vid den borgerliga formen för

*Angående
formen för
äktenskaps
ingående.*
(Forts.)

Angående
formen för
äktenskaps
ingående.

(Forts.)

äktenskapets ingående och sedermera möjligen utan allt för svåra brytningar kunna öfvergå till denna form såsom den regelnässiga. På dessa grunder yrkar jag bifall till motionen.

I detta yttrande instämde Herrar *Boëthius, Aulin* och *Nilsson* i *Vrångebol*.

Herr *Folke Andersson*: Herr talman! Då jag anmält mig såsom reservant, skall jag be att få säga några ord i frågan.

Jag anser, att motionären haft ganska goda skäl för sitt förslag. Vi veta att många redan nu hafva rättighet att ingå borgerliga äktenskap, nemligen då den ena kontrahenten tillhör främmande trossamfund och den andra statskyrkan, men medlemmar af svenska statskyrkan hafva icke denna rätt. Antag då att den ena kontrahenten vill utgå ur svenska kyrkan, så eger han rätt dertill, men blott under vilkor att han öfvergår till något erkändt kristet trossamfund. Nu är det många, som begagna denna utväg för att få borgerlig vigsel, men så finnes det äfven personer som icke vilja öfvergå till andra trossamfund, emedan de icke utan att ljuga eller skrymta kunna gå in på dessa samfunds trosläror, och då kunna de icke, så länge de vilja vara upprigtiga, komma ur statskyrkan. Då hemställer jag om det är lyckligt att genom lagstiftningen hindra dessa från att utgå eller om det kan vara till gagn för kyrkan att tvinga dem att stanna kvar, då de icke mera hafva någon aktning för religionen. Jag tror derför, att det vore klokt att medgifva rätt till borgerligt äktenskap åt dem, som önska det, men jag är icke för att det skall blifva obligatoriskt, ty såsom vice ordföranden i utskottet anmärkte, många och kanske de flesta önska det icke, och må dessa då få behålla sin rätt att ingå äktenskap inför presterskapet. Jag har varit med vid ingående af flera borgerliga äktenskap, och anser dem lika högtidliga, och dessutom finnes det ju intet hinder för dem, som önska det, att derjemte underkasta sig en religiös ceremoni.

På dessa grunder kan jag icke annat än yrka bifall till motionen.

Herr *Anderson* i *Hasselbol* instämde häruti.

Herr *Ekman*: Det kyrkliga äktenskapet, sådant det nu förefinnes i vårt land, räknar sina anor från den katolska tiden, då, såsom vi alla nogsamta veta, äktenskapet betraktades såsom ett sakrament och såsom sådant låg helt och hållet i presternas hand. Men vid reformationstiden, då man kom till andra begrepp om sakramenten, afskaffades äktenskapets sakrament hos oss, men naturligtvis bibehölls ändå bestämelsen om äktenskapets afslutande inför kyrklig myndighet. Äktenskaps ingående är dock att betrakta allenast såsom en borgerlig handling, och då borde den också rätteligen afslutas inför borgerlig myndighet, naturligtvis en hvar obetaget, som deraf känner behof, att helga denna borgerliga handling såsom alla andra med bön. Men om i detta fall från statens sida *påtvingas* religiösa ceremonier, dödar detta aktningen för religionen. Är man sålunda ange-

lägen om att religionen blir en verklighet bland vårt folk, måste man lemna frihet i detta afseende. Ty det är endast genom en sådan frihet de religiösa sanningarne kunna få någon betydelse för den enskilda personens samvete och hjerta. Denna sanning är så enkel och påtaglig, att den borde kunna erkännas af hvar och en.

Den förste talaren sökte visa, huru man steg för steg sökt vindicera åt individen rättighet att utan kyrkligt tryck få åtnjuta en mängd rättigheter, och jag tror vi måste komma derhän äfven i afseende å äktenskapet, så att vi få det till en borgerlig handling, som det rätteligen är.

För min del skulle jag helst vilja hafva infördt obligatoriskt civiläktenskap, men jag tror, i likhet med greve Hamilton, att vårt folk ännu icke är moget därför, men då bör man åtminstone gifva frihet att välja mellan det borgerliga äktenskapet och det kyrkliga. I vårt land finnes det hundratals församlingar, hvars medlemmar icke utgått ur statskyrkan, utan legaliter tillhöra densamma, men som dock icke vilja hafva något med statskyrkan att skaffa. Må dessa beredas tillfälle att inom sina församlingar begå de religiösa handlingar som de önska. Derigenom vinnes frihet. Och må de, som icke vilja hafva äktenskapets ingående förenadt med någon religiös handling, slippa det; ty om man tvingar detta på dem, kan man förstå, huru de skola känna det. Icke blir resultatet vördnad eller tacksamhet, det är visst, utan ovilja och hat.

Jag vill också be, att man i detta fall måtte öfva barmhertighet mot statskyrkans tjenare, ty de kunna icke finna det uppbyggligt att behöfva läsa en mängd böner öfver personer, som rent af undanbedja sig det. Jag har sjelf varit tjenstgörande prest och varit satt i det predikamentet att nödgas uttala hvad handboken säger öfver personer, som sagt mig rent ut, att de icke frågat derefter. Man må därför tillse, att statskyrkans tjenare slippa uttala Guds ord öfver dem, som icke vilja höra det eller icke tro derpå.

På grund af hvad jag nu anfört yrkar jag bifall till motionärens förslag.

Herr Petersson i Boestad: Trots de talrika instämmanden, som gjorts med motionären, vågar jag anse att ett sådant förslag, som änyo framlagts för Riksdagen af denne man, hvilken från vissa håll anses såsom en reformator och auktoritet i kyrkliga och religiösa frågor, förtjenar att allvarligt bemötas. Den urgamla kristliga seden af kyrklig vigsel och välsignelse bör man icke göra till en blott godtycklig handling, som får undvaras af den, som så önskar. Enligt min åsigt bör man gå varsamt tillväga vid dessa frågor och ej söka bibringa folket den uppfattning, att denna kristliga akt kan utan skada för staten och den religiösa känslan undvaras. Man bör ej vara allt för undfallande för religionsföraktet och religionslösheten, äfven i afseende på denna allvarliga och för hela lifvet betydelsefulla handling. De amerikanska lagarne äro icke efterföljansvärda för oss i detta afseende, ty det har visat sig, att de icke alltid burit goda frukter. Vi veta huru lätt det i den stora amerikanska repu-

*Angående
formen för
äktenskaps
ingående.
(Forts.)*

Angående
formen för
äktenskaps
ingående.
(Forts.)

bliken går för sig att ingå och upplösa äktenskap, och dessa exempel böra utgöra en varning för oss.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson från Stockholm: Jag vill endast be att få instämma med greve Hamilton i hans senaste anförande.

Herr Bülow: Herr talman! Herr Waldenström yttrade, att han snart skulle återkomma med sin motion. Med den kännedom man har om den ställning, som Första Kammaren och många ledamöter af Andra Kammaren intaga till denna fråga, torde det kanske icke vara skäl att motionen återkommer förr än om 100 år. Den ståndpunkt, som här intages af så många, representeras på ett mycket berömvärdt sätt af herr Petersson i Boestad. Det är synd, att den mannen inte kan få större medhåll. Man vet att det är länge sedan presterna hos oss för penningar fingo sälja himlen, saligheten och Guds nåd. Skulle man nu också neka dem att sälja välsignelsen vid vigselförrättningar, så vore det ett hårdt ingrepp i deras ställning. De klaga redan nu öfver att tiden är ond, men blefve detta lagförslag bifallet, så skulle de nog sända ut en ny basun och förklara att verdens ända är nära.

Jag har intet yrkande att göra.

Öfverläggningen var slutad.

I enlighet med de gjorda yrkandena gaf herr talmannen propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och bifall till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för den senare propositionen. Votering blef likväl begärd och företogs enligt följande nu uppsatta och af kammaren godkända voteringsproposition:

Den, som, med afslag å lagutskottets i dess utlåtande n:o 39 gjorda hemställan, bifaller den af herr Waldenström i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har utskottets nämnda hemställan af kammaren bifallits.

Om röstningen utföll med 104 ja mot 74 nej; och hade alltså den ifrågasvarande motionen af kammaren bifallits.

§ 6.

Företogs handläggning af lagutskottets utlåtande n:o 40, i anledning af väckt motion om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.

Herr *E. J. Ekman* hade i en inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 109, föreslagit, att följande tillägg måtte göras till strafflagens 18 kap. 11 §.

Upplåter någon bostad åt qvinna, som veterligen bedrifver otukt såsom yrke, straffes första gången med böter från och med femtio till och med tvåhundra kronor. Sker det ytterligare, straffes med fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år.

I föreliggande utlåtande hemstälde emellertid utskottet, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas.

Häremot hade reservation afgifvits af herr *Lilienberg*, med hvilken herrar *Folke Andersson* och *Anderson* i Tenhult förenat sig, och hvilken ansett att utskottet bort tillstyrka Riksdagen att i skrivelse anhålla, att Kongl. Maj:t ville låta uppgöra och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom med straff belägges det förfarande, att någon åt qvinna, som honom veterligen bedrifver otukt, hyrer ut lägenhet på vilkor, som innehålla, att han betingat sig andel af den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat.

I fråga härom anförde:

Herr *Ekman*: Herr talman! Det ämne, som denna motion behandlar, är onekligen af en mycket grannlaga natur, men dock icke så grannlaga att icke äfven i en lagstiftande församling det må talas derom. Dessutom berör det en af grundvalarne för ett folks lycka och sjelfständighet, som är sedlighet och rättfärdighet. Denna min motion har blifvit af utskottet afstyrkt och af Första Kammaren afslagen, hvadan det således icke är någon utsigt för att den skall gå igenom vid denna riksdag. Men jag har dock bedt om ordet för att säga något litet om motionens syfte. Jag har från åtskilliga håll hört sådana yttranden om densamma, att jag tror, att många icke rätt förstå hvad jag åsyftar. Jag skall då först och främst erinra om att svensk lag icke med straff belägger ett otuktsbrott i och för sig, så vida det icke sker i förbudna leder eller med minderåriga o. s. v. Men det är en särskild form af detta osedliga lif, som lagstiftningen har angripit, och det är hvad som omtalas i 18 kap. 11 § strafflagen. I denna § läsa vi följande: »främjar någon otuktig lefnad genom koppleri, eller håller sådant hus, der otukt drifves, dömes till straffarbete från och med sex månader till och med fyra år. Qvinna, som i dylikt hus låter bruka sig till skörlefnad, straffas med fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år». Här af finna vi, att lagen med allvar och mycken stränghet angriper just den form af ett lätt sinnigt lefverne, att man håller hus, der otukt bedrifves, likasom den qvinna, som låter bruka sig i sådant hus. Emellertid

Om ändring
af 18 kap.
11 § straff-
lagen.
(Forts.)

har det nu kommit derhän, att denna lag för närvarande är alldeles kraftlös, åtminstone uppgifves detta vara fallet här i Stockholm.

Man kan säga, att här finnes numera egentligen icke någon, som håller dylikt hus. Förut funnos egentliga bordeller, men sedan denna lag kom i all sin stränghet, upphörde det i den formen. Men nu har man börjat kringgå denna lag så, att det visserligen fortfarande finnes sådana hus — och jag skulle kunna med vittnen bestyrka, att dessa hus i Stockholm räknas i många tiotal. Men det är den skilnaden på dessa hus nu och fordom, att det då kanske var 8 à 10, ja, ännu flera dåliga qvinnor samlade i dessa hus, medan det deremot nu är 1, 2, 3 eller högst 4. Men de värdar och värdinnor, som nu hafva dessa hus, de hålla icke hus, de hemfalla således icke under denna paragraf. De hålla icke hus i samma mening som förut, ty de taga icke den direkta nesliga inkomsten af hvad som der bedrifves, utan det går under en annan form, i det nemligen dessa olyckliga qvinnor få betala en oerhörd hyra till dessa värdar och värdinnor. På det sättet kringgås lagen, så att de kunna säga: vi hyra ut till den och den, men hålla icke något hus. Men i sjelfva verket ockra dessa värdar och värdinnor på de eländiga qvinnor, som hos dem vistas.

För att herrarne skola få en liten inblick häri — det är en sorglig tafla, men jag tror, att det är nödvändigt, att representationen en gång får se dessa siffror ansigte mot ansigte, för att veta, huru det står till i vår stad — skall jag meddela några officiella siffror. År 1890 fans det i vår stad 696 prostituerade qvinnor. Jag ber herrarne observera, att jag sade prostituerade, d. v. s. sådana, som polisen har upptäckt och som äro inrangerade i polisens rullor, som bedrifva detta usla lif som handverk och som icke hafva något annat för sig om dagarna än ett lättjefullt och liderligt lif, och hvilka således äro alldeles hemfallna åt lasten. En af de förnämsta polismyndigheterna här i staden upplyste mig, att om öfriga qvinnor, som föra en lastbar lefnad, finnes ingen statistisk siffra, men han trodde, att de som icke äro inregistrerade hos polisen uppgå till flere tusental. Jag ansvarar icke för det, men den man, som uttalat den åsigten, är en sådan auktoritet på det området, att jag tror mig kunna lita på den uppgift han lemnat. Dessa tusental äro under dagarne sysselsatta med arbete; de äro t. ex. tvätterskor eller strykerskor, eller stå i cigarrbutiker eller andra butiker. De hafva sålunda arbete för sig. Man kan om dem icke säga, att de hafva detta lättsinniga lif till lefnadsyrke. Men dessa 696, som jag omnämnt, de hafva ingenting annat att syssla med än att lefva detta usla och eländiga lif, och de äro inrangerade hos en mängd värdar och värdinnor, som anse sig på dem draga en ganska betydlig vinst. Om man nu besinnar att på samma ställe finnes kanske högst 4, så kunna herrarne räkna ut, huru många hus det skall vara, som hyser sådana olyckliga qvinnor, och det är ett ganska respektabelt antal. Men det är ej nog med att på dessa verkligt hemska nästen för sedlig uselhet och sedligt förderf ett lättsinnigt lif föres, med det samma är äfven förenadt ett ordentligt lönkrögeri. Man har sagt, när man behandlade nykterhetsmotionerna, att om man vill undvika lönkrögeri, så skall man tillåta, att lokalerna hållas öppna tillräckligt länge. Här i Stockholm

är det tillräckligt med öppna lokaler, men icke för ty bedrifves här ett sådant lönkrögeri som jag nämnde, och till Stockholmspolisens heder får jag säga, att den särskildt under senare tider börjat hålla efter just dessa ställen. Under det förflutna året fingo åtskilliga af dessa värdar och värdinnor plikta icke mindre än 7,037 kronor. Då kunna herrarne förstå, att detta lönkrögeri florerar högst betydligt just på dessa ställen.

Nu har jag med min motion afsett att just komma åt dessa värdar, så att de icke skola kunna kringgå lagen, och därför har jag föreslagit, att om någon upplåter hus till qvinna, som veterligen har skörlefnad som yrke, han skall straffas först med böter och sedan med fängelse. Nu säger man, att det icke kan bevisas. Men jag vill säga, att när polisen redan kan bevisa, att 696 qvinnor äro prostituerade, när de vidare kunna bevisa, att på dessa ställen utskänkas spirituösa drycker, så att den kan pligtfälla dem till öfver 7,000 kronor om året, då måtte det väl icke vara svårt att bevisa, att i det eller det huset finnes sådana qvinnor; och för den händelse husräddningen skulle vara okunnig derom, hvilket ju, derest huset är stort, är möjligt, kan ju polisen underrätta honom om detta sakförhållande, för att han må kunna i laga ordning afhysa dem. Men, säger man: då blir det icke något hus, der dessa qvinnor få tak öfver huvudet. Ja, det är just det som är min mening. Antingen böra de återgå till ordentligt arbete, eller också måste de falla under lösdrifveristadgan och hemförpassas till sina respektive hemorter eller, om de tillhöra Stockholms stad, blifva dömda till tvångsarbete. Om t. ex. en tjuf säger: får jag icke stjäla, så kan jag icke lifnära mig, så är det ingen, som resonnerar som så: ja, för att han skall kunna lifnära sig, så må hon fortsätta att stjäla, bara det sker ordentligt. Så gör man verkligen med dessa qvinnor enligt öfverståthållareembetets stadgande. De få hålla på med sin handtering på vissa villkor, såsom att de skola vara hemma efter kl. 11, att de skola iakttaga de eller de instruktionerna, som öfverståthållareembetet ålagt dem. Men påminner oss icke detta om den gamla spartanska lagen, som förbjöd folk att stjäla, då de nemligen stulo oskickligt; den förbjöd icke sjelfva stölden; de fingo stjäla, blott de stulo på ett hyggligt och skickligt sätt. Det var endast det oskickliga sättet att gå till väga, som var belagdt med straff. På samma sätt kommer nu öfverståthållareembetet med sin polisförordning och säger: I fån fortsätta ert lif, men vi skola öfvervaka det, så att det går ordentligt till väga. Detta är ju något högst ledsamt och bedröfligt, att man på detta sätt skall på administrativ väg rent af omintetgöra en lag, som dock Konung och Riksdag gemensamt hafva stiftat, nemligen denna lag, som förbjuder att hålla sådana hus hvarom nu är fråga.

Man har sagt, att den det oakadt kan tillämpas. Flere jurister hafva förklarat: vi behöfva ingen annan lag. Men så kommer öfverståthållareembetet och säger: det får fortgå, så vida de ställa sig vår instruktion till efterrättelse. Det är detta oeffterrättelighetssystem, som jag velat påpeka.

Hvad angår frågan, om den gamla lagen är effektiv, så kan jag såsom icke jurist ej afgöra den frågan. Men jag ber att få nämna,

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.
(Forts.)

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.
(Forts.)

hvad polismästaren i Stockholm sagt mig och sagt mig icke en gång, utan flere. Hans öfvertygelse är också, att den nuvarande lagens 18 kap. 11 § borde kunna tillämpas på dessa värdar och värdinnor, hvarom jag nyss talat, ty, såsom han säger, de hålla faktiskt hus. Men det förhåller sig så, att de, som skola tolka lagen och särskildt domarena i Stockholms stads rådstufvurätt, hafva förklarat, att de icke kunna döma dem på den nuvarande lagen. Jag tog mig friheten att till lagutskottet inlemna ett utdrag, som polismästaren välvilligt tillhandahöll mig och som visade, huruledes en person, som numera är död, och hvilken hade ett hus, som helt och hållet beboddes af dylika qvinnor, hvilket han äfven erkände inför rätten, af rådhusrätten förklarades icke kunna dömas efter denna paragraf, emedan han icke höll hus åt dem, utan endast hyrde ut rum åt dem. Han blef frikänd i rådstufvurätten. Polismästaren vädjade till hofrätten, äfven der blef han frikänd. Och polismästaren har förklarat, att han icke kommer att försöka sig på att stämma dylika värdar, då han ju i alla fall får baklexa.

Det enda, som jag därför önskat, är tillägg till lagen. Huruvida jag lyckats formulera tillägget, tillkommer icke mig att döma. Det kan hända, att formuleringen bort vara annorlunda. Men något måste dock göras.

Nu har lagutskottets ärade vice ordförande jemte några andra medlemmar af lagutskottet föreslagit, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t »anhålla att Kongl. Maj:t ville låta uppgöra och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom med straff beläggas det förfarande, att någon åt qvinna, som honom veterligen bedrifver otukt, hyrer ut lägenhet på vilkor, som innehålla, att han betingat sig andel af den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat.»

På samma gång jag är ytterst tacksam för den välvilja mot saken, som spåras i denna reservation, så måste jag dock säga, att jag för min del anser det vara alldeles omöjligt att antaga något sådant, ty här står »på vilkor, som innehålla, att han betingat sig andel» o. s. v.

Det är alldeles klart, att sådant icke kan ledas i bevis. Icke skrifver någon hyresvärd ett kontrakt, hvari säges: så och så mycket skall jag hafva af den vinst ni gör på detta nesliga yrke. Men jag har tänkt mig — nu är det ju för sent då frågan är fallen i Första Kammaren — att man möjligen kunde ingå till Kongl. Maj:t med en skrifvelse och anhålla, att han måtte, på sätt som honom synes lämpligt, framlägga ett lagförslag i förevarande fall. Ett sådant yrkande kan jag emellertid icke göra nu, då, som sagdt, frågan är förfallen.

Genom den lilla öfversigt, som jag lemnat öfver förhållandena här i Stockholm har jag verkligen nödgats framdraga en sorglig sida af vårt storstadslif. Dess bättre råder icke samma förhållande på landet eller i småstäderna. Men jag ber värdsamt och ödmjukt få lägga kammarens ledamöter på hjertat, att något måtte göras i denna sak, på det att, om vid en annan riksdag denna fråga i en annan form skulle framkomma, man kunde hoppas på ett välvilligt mottagande af den motion, som då kan blifva väckt, icke blott i utskottet utan äfven om möjligt i kammaren. Det gäller härvidlag i synnerhet att rädda vår ungdom från att indragas i detta usla och nesliga lif,

och det gäller att rädda dessa arma qvinnor. Man kan kanske tycka, att jag genom min motion skulle hafva velat trampa ned dem. Nej, jag ville med min motion räcka dem en hjälp, bestående deri, att de måtte tvingas att återgå till arbete, till ett ordentligt arbete. Jag tror nemligen att ett af villkoren för deras upprättelse är att de börja arbeta. Men att från morgon till qväll hängifva sig åt synd och last samt att upptaga en del af dagen med att sofva och dricka för att upphetsa sina lidelser, det är något, som vi böra hjälpa dem ifrån. Jag tror att lagen i det fallet bör komma dem till hjälp.

Jag har icke något yrkande att framställa.

Herr Vahlin: Jag skulle kunna instämman i motionärens förslag, om deri finnes några ord till, som jag saknar. Jag skall be att få läsa upp förslaget, såsom det med detta tillägg skulle låta; »Upplåter någon bostad åt qvinna, som veterligen bedrifver otukt såsom yrke eller åt man, som veterligen genom otuktigt lefverne uppmuntrar qvinna att drifva ett dylikt yrke, straffes» etc. Då motionären i sitt förslag icke har denna punkt, som jag skulle vilja hafva insatt der, skall jag be att få yrka afslag å motionen och bifall till utskottets hemställan.

Herr Lilienberg: Jag skall blott be att få upplysa, att de ord i min och herrar Anderssons reservation, mot hvilka motionären framställt anmärkning, innehålla ett tryckfel, som icke blifvit rättadt. I stället för orden »på vilkor, som innehålla» skulle det heta, »på vilkor, som innebära».

Herr Björkman: Jag skall be att till alla delar få instämman i motionens syfte.

Jag tror icke den dag skall vara långt borta, då allmänheten skall högt protestera mot de förhållanden, som existera, i synnerhet här i Stockholm. Det är förskräckliga saker, som motionären antydde, och jag skall därför, som sagdt, be att få instämman i det syfte, som i motionen angifves.

Herr Ekman: Jag har visserligen afstått från att göra något yrkande, just därför att jag ansåg, att min motion icke skulle gå igenom och att reservationen var omöjlig. Men efter den upplysning, som herr Lilienberg lemnat, kommer reservationen att blifva något helt annat, och jag skall därför nu be att få yrka bifall till densamma, på det Andra Kammaren må blifva satt i tillfälle att i denna viktiga fråga afgifva åtminstone en opinionsyttring.

Häruti instämde herrar *Jakob Erikson, Nordin, Waldenström, Olsson* i Ornakärr, *Broström, Anderson* i Hasselbol, *Nilsson* i Vrångebol *Olsson*, i Mårdäng och *Halvar Eriksson*.

Herr Wester yttrade: Då motionären slutade sitt första anförande med att förklara, att han icke ville göra något yrkande, hoppades jag slippa att å lagutskottets vägnar uppträda i denna alldeles

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.
(Forts.)

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen. (Forts.) icke behagliga sak. Men då han sedermera ändrat sig och yrkat bifall till reservationen, ber jag att få säga några ord.

Jag behöfver icke vidare gå in på sjelfva saken — jag antager, att herrarne hafva reda på lagutskottets betänkande — än för så vidt det kan vara fråga om att antaga reservationen. I detta hänseende vill jag fästa uppmärksamheten på, att motionären yrkat, att det skulle stadgas straff för dem, som upplåta bostad åt qvinna, som veterligen bedrifva otukt såsom yrke. Han har således uttryckligen begränsat saken så, att det blott skulle vara fråga om qvinnor, som drifva ett osedligt lif såsom yrke. Men reservanterna hafva gått ett betänkligt steg längre, och ett steg, som enligt mitt förmenande icke kan föranleda till en lag i ämnet. De hafva nemligen yrkat, att Riksdagen ville i skrifvelse anhålla att Kongl. Maj:t ville framlägga ett förslag till lag, som stadgar straff för den, som upplåter bostad åt qvinna, som honom veterligen bedrifver otukt. Det är någonting annat än hvad motionären yrkat. Han inskränker förhållandet till en viss klass af qvinnor, men reservanterna utsträcka det till alla, som föra ett osedligt lif. Det är enligt mitt förmenande att gå allt för långt och jag yrkar därför bifall till utskottets betänkande.

Herr *Thestrup* förenade sig med herr *Wester*.

Herr *Folke Andersson*: Herr talman! Jag tror, att den föregående talaren, som läste upp en del af reservationen, borde hafva läst den till slut; han hade då kanske kommit till ett annat resultat än det, hvartill han kom. Om man fortsätter att läsa, der han slutade, står det: »på vilkor, som innebära, att hon betingat sig andel af den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat». Det vilkoret är med, och jag anser derfore att han borde hafva läst reservationen i sammanhang för att få saken klar.

Äfven jag medgifver, att detta ämne är mycket obehagligt, och jag skulle helst önska att vi sluppe hafva det före här. Men då motion i saken är väckt och det är en känd sanning att på detta område försiggå saker, som jag tror att vi alla ogilla, har jag icke kunnat med tystnad förbigå det i lagutskottet, utan jag har med min reservation velat åtminstone tillkännagifva att jag icke gillar förhållandet, såsom det nu är. Hvad som skall göras och huru det skall göras, derom kan man hafva mycket olika tankar. Men jag tror att det är lagstiftarens eller representationens pligt att äfven i detta fall vaka öfver samhället, så att det icke förderivas genom osedligt lif och att icke tillåta sådant, som kan vara förderfbringande för, jag vågar säga, staten.

Jag vill icke framställa något yrkande om bifall till motionen och ej heller till reservationen, men jag har velat uttala min mening, att jag anser, att något måste göras, ehuru jag är mycket osäker om hvad som skall göras. Jag skall icke för närvarande göra något yrkande.

Herr *Lilienberg*: Det förhåller sig så, som den siste talaren anmärkte, nemligen att om man läser reservationen i sin helhet, det

tydiligen bör framgå, att reservanternas icke velat gå längre än motionären afsett i afseende på de personer, hvarom här är fråga. Man har afsett att säga detsamma, som motionären sagt, då han begagnat uttrycket: qvinna som bedrifver otukt såsom yrke. Jag tror att detta skall framgå af reservationens innehåll, der det talas om qvinna, som *bedrifver* otukt och det det i slutet talas om den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat.

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen.
(Forts.)

Herr Svensson från Karlskrona: Jag skall be att få instämma med herr Lilienberg och derjemte yrka bifall till reservationen.

I likhet med herr Lilienberg vill jag påpeka att, efter den rätelse, som i reservationen vidtagits, här icke är fråga annat än om sådana qvinnor, som bedrifva otukt såsom yrke och för vinnings skull. Jag tror således att reservanternas varit fullt berättigade att framlägga denna reservation, likasom jag tror, att de icke gått längre än motionären.

Jag anhåller om bifall till reservanternas förslag.

Herr Wester: Jag har, då jag talat om reservationen, icke nämnt något om den sista delen deraf, emedan jag icke trodde att det skulle behövas. Det, som står förut, synes mig nemligen vara tillräckligt för att afgöra, hvilka personer enligt reservanternas förslag lagen afser, och det är sådana qvinnor, som bedrifva otukt. Hvad den senare delen af reservationen beträffar, innehåller den bestämmelser, under hvilket förhållande en person, som upplåter bostad åt sådana qvinnor, skall kunna straffas, och att förhållandet, såsom det af reservanternas formulerats, skulle vara, att han upplåter lägenhet på vilkor, som innebära att han betingat sig andel af den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat. Den vinningen skulle naturligtvis bestå i den höga hyran. Det är en känd sak, att sådana qvinnor måste betala högre hyra än andra dels till följd af deras osäkra ställning, dels till följd af det obehag, som är förenadt med att hafva dem i huset. Men det är icke godt att säga, om den högre hyran innebär en bestämmelse om andel i deras vinst. Det torde därför vara vanskligt att begära, att Kongl. Maj:t skall framlägga ett lagförslag, som är beroende derpå, huru vida hyresvärden får del af den vinning, som qvinnan af sitt yrke *beräknat*, desto hellre som den beräknade inkomsten i allmänhet torde vara betydligt högre än den verkliga.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman: Då en tvist synes uppstå angående uttrycket »såsom yrke», i det att vice ordföranden i lagutskottet anser det vara till fyllest utan det uttrycket, och en annan ledamot i lagutskottet anser att, om man vill få fram min mening, man bör sätta dit orden »såsom yrke», anhåller jag, herr talman, att få ändra mitt förslag så, att Riksdagen i skrifvelse måtte anhålla om följande nemligen, »att Kongl. Maj:t ville låta uppgöra och för Riksdagen framlägga förslag till lag, hvarigenom med straff belägges det förfarandet, att någon åt qvinna, som honom veterligen bedrifver otukt *såsom yrke*, hyrer ut

Om ändring af 18 kap. 11 § strafflagen. (Forts.)

lägenhet på vilkor, som innebära, att han betingat sig andel af den vinning, qvinnan af sin osedliga lefnad beräknat.» Och anhåller jag om proposition å detta yrkande.

Herr Svanberg: Jag hade verkligen icke tänkt uppträda i denna sak, som mindre väl lämpar sig för en offentlig diskussion, men jag har blifvit tvungen just genom den diskussion, som i dag förts här i kammaren. Jag torde icke behöfva försäkra, att jag lika mycket som motionären önskar förändring i det missförhållande, han med sin välmenta motion velat afhjelpa. Jag ber dock kammaren vara betänksam, innan den fattar sitt beslut och ingår till Kongl. Maj:t med en skrifvelse om åstadkommande af ett sådant lagförslag, som reservationen, äfven sådan den nu blifvit modifierad, innehåller. Enligt mitt förmenande skulle, om ett sådant lagförslag komme till stånd, samma förhållande inträffa, som nu i fråga om 18 kap. 11 § strafflagen eller att, såsom motionären klagat, lagen ej blir tillämpad eller kan af domarne tillämpas. Det är sämre att hafva en lag, som icke kan tillämpas än att lagen icke alls finnes. På denna af mig i korthet anförda grund ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad. Herr talmannen gaf propositioner *dels* på bifall till utskottets hemställan och *dels* på afslag derå och bifall i stället till det af herr Ekman under öfverläggningen senast framställda yrkande; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Votering blef likväl begärd, i följd hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller lagutskottets i dess utlåtande n:o 40 gjorda hemställan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med afslag å nämnda hemställan, bifallit herr Ekmans under öfverläggningen senast framställda förslag.

Röstsedlarne uppräknades i vanlig ordning och visade 97 ja mot 76 nej; varande alltså utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 7.

Föredrogs Andra Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2 (i samlingen n:o 19), i anledning af väckta motioner om förändringar i lagstiftningen angående försäljning af vin och maltdrycker.

Punkten 1.

Bifölls.

I *punkten 2* hemstälde utskottet att Andra Kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen i skrivelse till Kongl. Maj:t anhåller, att § 7 mom. 2 i kongl. förordningen den 24 oktober 1885 angående försäljning af vin och maldrycker m. m. må erhålla följande förändrade lydelse:

»Rättighet till utskänkning å passagerarfartyg sökes hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande i det län, der fartygets rederi har sitt hufvudsäte. Sådan utskänkning må endast ega rum till förtäring ombord å fartyget och må, under det fartyget ligger i hamn eller vid land, allenast ske till besättningen och till dem, som i fartygets restaurationslokal intaga måltid; egande Kongl. Maj:ts befallningshafvande att jemväl i öfrigt beträffande utskänkningen föreskrifva de inskränkningar, som kunna finnas nödiga.

I fråga härom anförde:

Herr Olsson i Ättersta: Säsom motionär i frågan har jag naturligtvis intet annat yrkande att göra än om bifall till utskottets förslag, men jag beklagar att utskottet så sent inkommit med sitt betänkande, att föga hopp förefinnes att ärendet kan komma att afgöras af medkammaren. Det torde kanske vara möjligt, men föga hopp finnes att det skall kunna medhinnas så här sent på riksdagen, så att vi nog få tills vidare behålla detta oeffterrättlighetstillstånd. Jag har intet annat yrkande än om bifall.

Herr Bratt: Som herrarne finna utaf utskottets betänkande, har vid detsamma blifvit fogad såsom bilaga en skrivelse från jernvägsstyrelsen till Kongl. Maj:t. Denna skrivelse mottog utskottet först den 21 april. Det kunde då icke, när betänkandet måste vara beredande på innehållet i denna skrivelse, hastigare än nu skett, inkomma med sitt utlåtande. Jag ber således för kammaren få framhålla, att det icke har varit möjligt för utskottet att göra det hastigare. Betänkandet skrefs på två dagar.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Jemlikt föreskriften i 63 § 3 mom. riksdagsordningen skulle kammarens sålunda fattade beslut genom utdrag af protokollet delgifvas medkammaren.

§ 8.

Till behandling förekom vidare konstitutionsutskottets utlåtande n:o 10, i anledning af väckta motioner för valrätt till Andra Kam-

maren. I ofvan angifna syfte hade vid innevarande riksdag inom Andra Kam-
Kammaren blifvit väckta fem, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner, nemligen n:o 7 af herr *P. Waldenström*, n:o 38 af herr *P. G. Petersson* i Brystorp, med hvilken herr *Joh. Nydahl* instämt, n:o 131 af herr *J. A. Johansson* i Strömsberg, n:o 165 af herr

*Angående
ändrade be-
stämmelser i
fråga om
vilkoren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.*

Angående ändrade bestämmelser i fråga om valkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

O. Erickson i Bjersby samt no 177 af herr J. Mankell; och hafva i syftet af denna sistnämnda motion instämt herrar Richard Gustafsson, Gustaf Ericsson, Olof Olsson, P. J. M. Erikson, Magnus Höjer, Edvard Wavrinsky, Curt Wallis, Joh. Johansson, J. A. Fjällbäck, Fridtjw Berg, Hugo E. G. Hamilton, Ernst Beckman, N. Linder, Sixten von Friesen, Emil Hammarlund, A. E. Nordenskiöld, Henrik Hedlund, E. J. Ekman, Anton Hahn, E. A. Zotterman, Christian Bülow, J. H. G. Fredholm, Edv. Svensson, Adolf Aulin, P. A. Romberg.

I dessa motioner hade föreslagits, af herr Waldenström:

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t hemställa, att Kongl. Maj:t ville låta utarbета samt för Riksdagen till grundlagsenlig behandling framlägga förslag till sådana ändringar i § 14 riksdagsordningen, som kunna motsvara rättvisa kraf på utsträckning af den politiska valrätten;

af herr Petersson:

att § 14 riksdagsordningen måtte erhålla följande förändrade lydelse:

Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, en hvar i kommunens angelägenheter röstberättigad man;

af herr Johansson:

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville föregående utredning inför densamma framlägga förslag till ändrad lydelse af § 14 riksdagsordningen, i syfte att bereda valrätt till Andra Kammaren åt s. k. lägenhetsinnehafvare och delegare i bostadsföreningar, så snart deras innehafvande lägenheter eller bostadsandelar uppgå till ett taxeringsvärde af minst 1,000 kronor;

af herr Erickson:

att i § 14 riksdagsordningen måtte i grundlagsenlig ordning införas bestämmelse derom, att den valrätt, som enligt samma § tillkommer den, som på viss tid arrenderar jordbruksfastighet med bestämdt taxeringsvärde, äfven skall tillkomma den, som under samma tid på arrende innehaft och fortfarande innehar dylikt arrende;

samt af herr Mankell, att Riksdagen för sin del måtte antaga till hvilande för grundlagsenlig behandling följande förslag till ändring i §§ 14 och 17 i riksdagsordningen.

§ 14.

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man, hvilken antingen eger eller, med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst ett tusende riksdä-

Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, hvarje svensk medborgare, som uppfyller de i § 26 stadgade vilkor för valbarhet, från och med början af kalenderåret efter det, han fyllt tjuuguett år.

Nuvarande lydelse:

Föreslagen lydelse:

ler, eller för lifstid eller för minst fem år arrenderar jordbruksfastighet till taxeringsvärde, ej understigande sex tusen riksdaler, eller ock erlägger till staten bevillning för en till minst åttahundra riksdaler uppskattad årlig inkomst.

Angående ändrade bestämmelser i fråga om vilkoren för valrätt till Andra Kammaren.
(Forts.)

§ 17 mom. 2.

Vid dessa val skola till efterrättelse tjena de för kommunerna gällande röstlängder, som böra innehålla anteckning om dem, hvilka enligt § 14 valrätt tillkommer.

Vid dessa val skola till efterrättelse tjena de röstlängder öfver valberättigade vid riksdagsmannaval till Andra Kammaren som af kommunalnämnder eller magistrater böra upprättas.

Utskottet hemställde:

- 1:o att *a)* herr Mankells motion,
b) herr Peterssons motion,
c) herr Waldenströms motion, och
d) herr Johanssons motion

icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; samt

2:o att med anledning af herr Ericksons motion Riksdagen till hvilande för vidare grundlagsenlig behandling antager följande förslag till förändrad lydelse af

Riksdagsordningen.

§ 14.

Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man, hvilken antingen eger eller med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst ett tusen riksdaler: eller för lifstid eller för minst fem år arrenderar, eller under minst fem år näst före valet arrenderat och fortfarande arrenderar jordbruksfastighet till taxeringsvärde, ej understigande sextusen riksdaler, eller ock erlägger till staten bevillning för en till minst åttahundra riksdaler uppskattad årlig inkomst.

Reservationer emot utskottets hemställan hade anmälts:

af herr *Bergius*;
af herr *Ljungman*, som ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till herr *P. G. Peterssons* motion;
af herrar *G. Elowson*, *J. Bengtsson* i Gullåkra, *And. Gust. Björkman*, *N. Boström*, *M. Dahn*, *W. Vahlén*, *J. E. Wikstén*, hvilka för enat sig om följande hemställan:

Angående
ändrade be-
stämnelser i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

»att Riksdagen ville såsom hvilande till vidare grundlagsenlig be-
handling antaga följande förändrade lydelse af § 14 i riksdagsordnin-
gen:

§ 14. Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är,
en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man,
hvilken antingen eger eller med stadgad äborätt innehafver fast egen-
dom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst fem hundra
riksdaler eller eger på annans mark belägen byggnad till nämnda taxe-
ringsvärde eller för lifstid eller för minst fem år arrenderar eller under
minst fem år näst före valet arrenderat och fortfarande arrenderar
jordbruksfastighet till taxeringsvärde, ej understigande tre tusen riks-
daler, eller ock erlägger till staten bevillning för en till minst fem
hundra riksdaler uppskattad årlig inkomst»;

af herr *Hedin*: »Jag delar den af en motionär, herr Mankell,
yttrade åsigt, att hvarje census för politisk rösträtt bör afskaffas. Då
emellertid nämnde motionärs förslag ej vunnit något understöd, har
jag förordat, såsom öfvergångsåtgärd, det af herr P. G. Petersson i
Brystorp väckta förslag med den ändring, att ordet 'man' utbytes mot
'person'; samt

af herr *Johnsson* i Thorsberg.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, anförde:

Herr Mankell: Herr talman, mine herrar! Det torde förefalla
mången besynnerligt, och man kan göra sig den frågan, hvarför
en så pass gammal man och så pass gammal politiker, som jag,
hvilken borde hafva öfvergifvit alla illusioner och förhoppningar,
å nyo gjort mig till målsman för en reform, som tyckes hafva så
liten utsigt till framgång, och hvilken under den föregående riks-
dagen så godt som enhälligt af båda kamrarne afslogs. Härpå
tillåter jag mig svara, att detta skett i första rummet i följd af min
oafvisliga öfvertygelse, ej allenast om rättvisan i min fordran, utau äfven
om den politiska klokheten, och jag vågar säga nödvändigheten, af
dess snara tillfredsställande. De föregående höstvalen till Andra
Kammaren ingåfvo mig äfven den föreställningen, att min motion nu
skulle blifva gynsamare emottagen än förut. Och denna förhopp-
ning har äfven så till vida bekräftats, att 25 andra representanter i
denna kammare instämt i syftet af min motion, att åtminstone en ledamot
af konstitutionsutskottet reserverat sig till förmån för densamma, samt
att derjemte större delen af samma utskotts ledamöter från denna
kammare reserverat sig för en ytterligare utsträckning af den politiska
rösträtten. Man bör således kunna hysa den förhoppning, att dylika
motioner i framtiden skola röna ändå större understöd. För öfrigt
är jag fullkomligt öfvertygad, att om den nuvarande regeringen och
den nuvarande Riksdagen samt i synnerhet dess Första Kammare få
fortfara på samma sätt, som under den föregående treårsperioden och
under innevarande år, skall deri ligga den kraftigaste agitation för
den allmänna rösträtten, man möjligen kan önska sig. Jag hyser således
ingen oro för framgången af denna stora fråga. Tvärt om tror jag
att den kommer att, så att säga, segla fram af sig sjelf, endast det

finnes någon, som blåser under elden, så att ångan hålles uppe, och sköter styret; — och sådana förmodar jag skola finnas ganska många, äfven om min stämman skulle tystna.

Man tyckes i denna kammare i ej ringa mån hängifva sig åt den tanken, att en sänkning af strecket till 500 kronor eller till det kommunala strecket för närvarande vore tillräcklig. Huruvida denna åsigt är berättigad eller icke, vill jag ej afgöra. Men säkert är att de, som hysa en sådan åsigt, böra vara betänkta på att skynda så mycket som möjligt och i synnerhet söka få Första Kammaren med sig. Ty eljest *kan* det hända, att det går med denna reform som med så många andra, nemligen att när man äntligen blir färdig med densamma, så ljuder det ödesdigra ropet »för sent». Det *kan* hända, att när Sveriges Riksdag en gång blir mogen för 500-kronors-strecket, då är det svenska folket moget för den allmänna rösträtten. Och då läser ingen dödlig kunna hindra dess genomförande.

*Angående
ändrade be-
stämmelser i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.
(Forts)*

Frågan om den allmänna rösträttens — och den politiska rösträttens utsträckning i allmänhet — har på senare tider så mycket debatterats både inom Riksdagen och pressen, att derom är föga nytt att säga. Jag tror mig därför göra kammaren en tjänst, om jag i riksdagens sista skede, då så många andra angelägna ärenden trängas om behandling, icke vidare yttrar mig om den principiella sidan af saken. Jag får i det afseendet hänvisa till mina vid denna och föregående riksdagar — särskildt vid förra — väckta motioner. I dessa motioner har jag efter bästa förmåga sökt framställa de skäl, som tala för mitt yrkande, och bemöta de invändningar, som mot det samma kunna göras. De, som ej deraf låta sig öfvertyga, lära väl icke genom någon slags vältalighet kunna öfvertygas. I afseende på denna fråga torde de flesta fattat en öfvertygelse, som för tillfället icke läser kunna rubbas. Frågan har allt mer tillspetsats till en ren *magtfråga*. Det rådande fåtalet läser icke vilja lemna ifrån sig magten, förrän en stor samhällsfara hotar. Och visserligen tror jag icke, att för närvarande en sådan fara förefinnes. Men åt herrarne lemna jag att sjelfva bedöma, om en sådan förestår eller icke.

Af nyssnämnda skäl vill jag ej heller ingå i någon slags polemik mot utskottets afstyrkande af såväl min, som öfriga i ämnet väckta motioner. Dess motivering för afslag är enligt min åsigt så allt igenom underhaltig, att man ju måste anse såsom nästan en förolämpning mot denna kammars ledamöter, om jag upptoge densamma till bemötande och vederläggning. I öfrigt ber jag få hänvisa till det yttrande jag afgaf i Första Kammaren vid förra riksdagen, då jag försökte vederlägga ungefär samma skäl.

Det må dock tillåtas mig att ytterligare nämna några ord om en sak, som äfven der vidrördes. Somliga tyckas befara, eller föregifva sig göra det, att allmänna rösträttens införande hos oss skulle lägga magten i händerna hos socialister eller i allmänhet hos ytterlighetspartierna. Ingenting torde dock vara origtigare. Tvärt om måste allmänna rösträtten anses såsom det kraftigaste vapen *mot* alla ytterligt gående åsigtter och särskildt mot socialismen. När massorna få den otvifvelaktiga rättigheten att i riksförsamlingen beakta sina intressen, skola de äfven förstå det härmed förbundna ansvaret, och

Angående
ändrade be-
stämmelser i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.

(Forts.)

till sin egen fördel öfvergifva de visserligen välmenta, men inför den nationalekonomiska kritiken ohållbara villomeningar, som socialismen omfattar! I öfrigt utgöra socialisterna i de flesta länder ett försvinnande fåtal. Det är blott i Tyskland, der samhällsförhållandena äro så ovanligt svåra, som de spela en rol, ehuru jag tror, att den uppmärksamme betraktaren äfven der skall kunna spåra en återgång i afseende på socialisternas inflytande. Men i de flesta andra länder utgöra de en obetydlig flock, hvilken visserligen förer ett mycket högt språk och därför af somlige anses talrik, men hvarigenom de dock ej kunna dölja sin verkliga svaghet. Så är förhållandet äfven hos oss. Här finnas socialister egentligen blott i hufvudstaden och i Malmö samt till mindre antal i Göteborg och Norrköping äfvensom i några mindre kretsar på landsbygden, i synnerhet i gruf- och sågverksdistrikt. Det bästa beviset på deras ringa antal erbjuder i öfrigt det val till Andra Kammaren, som i höstas egde rum i hufvudstaden, der de ju skola vara starkast. Detta ådagalades redan vid det första profvalet, då socialisterna och de med dem förenade s. k. nydemokraterna icke kunde samla mer än 300 à 400 röster af 1,940 afgifna. När samma fraktioner sedermera försökte en omröstning på den allmänna rösträttens grund, visade sig, att af de 60,000 myndige män, som Stockholm räknar, icke mer än 3,000 infunno sig vid deras valurnor. Samma förhållande bekräftades i ännu högre grad vid det derpå följande definitiva valet; ty af de 10,400 personer, som deltog i det samma, tillhörde blott 4—500 socialisterna och nydemokraterna. Och dock bör man kunna antaga, att bland dessa 10,000 personer åtminstone 1,500, om icke 2,000, voro verkliga arbetare. Nu är det visserligen möjligt, att socialisterna genom bättre anordningar vid ett kommande val kunna blifva något starkare; men i alla fall utgöra de en obetydlig minoritet.

Nej, det är ej i socialismen som arbetarne och massorna skola finna sitt framtida magtmedel, utan i vida högre grad hos de organiserade *fackföreningarna* och de genom dem framkallade massstreckerna, hvilka äro fotade på sjelfhjelpens och frihetens grund, då deremot socialismen är fotad på statshjelpens grund, med undertryckande i väsentlig mån af den individuella sjelfbestämmerätten. Jag vågar därför hysa den uppfattningen, att det hjernspöke man uppställt såsom en följd af allmänna rösträtten, nemligen socialismens blifvande öfvervigt, i verkligheten icke finnes till.

I öfrigt ber jag få konstatera, att det nuvarande konstitutionsutskottet icke gjort någon anmärkning mot den *formulering* till grundlagsförändringen, jag uppställt, hvadan man bör kunna antaga, att densamma i framtiden må anses giltig.

Jag skulle slutligen illa uppfylla mitt kall såsom representant, icke allenast för de nu röstberättigade, utan äfven för det utestängda flertalet, om jag icke omnämnde de talrika opinionsyttringar, som från olika delar af hela riket blifvit mig tillställda och hvilka kraftigt och lifligt stödjade krafvet på allmän rösträtt. Till dato hafva inkommit omkring 239 adresser från möten, sällskap och föreningar af olika beskaffenhet, hvilka enligt ungefärlig öfverräkning represen-

tera omkring 40 à 50 tusen myndige män. Dertill måste läggas de tusental, som demonstrerade den första maj; och äfven om en del af dem undertecknat adresserna, torde dock återstoden uppgå till ungefär samma antal. För våra förhållanden äro dock, mine herrar, dessa siffror ganska betydande!

Det kan naturligtvis icke komma i fråga, att jag här skulle vilja uppläsa dessa adresser. Ja, jag vill icke en gång begära att få uppläsa, utan endast att få till protokollet såsom bilaga fogad en förteckning på de föreningar och möten, som anhållit att genom mig få framföra sina önsknings till Riksdagen. En uppläsning skulle sannolikt för mycket inkräkta på kammarens dyrbara tid. Dock må tillåtas mig att lemna några få och korta utdrag ur åtskilliga bland adresserna, på det kammaren må kunna bedöma andan och tonen i desamma.

Från ett folkmöte i Örebro, som räknade öfver 1,000 deltagare, skrifves till mig: »Mötet protesterar mot intressepolitiken vid riksdagen. Räddningen från den ekonomiska plundringspolitik, hvarunder den rättslösa massan suckar, finnes endast i nuvarande klassväldes upphäfvande; och då kapten Mankells motion om allmän rösträtt utpekar en fredlig väg att uppnå detta mål, vill mötet instämna i densamma.»

En aktad förening i Stockholm, bokbinderiarbetareföreningen, uttrycker sig på följande sätt: »Bokbinderiarbetareföreningen, samlad till ordinarie sammanträde, uttalar en skarp protest emot flertalets inom riksdagen fastslående af de för oss arbetare så betungande lifsmedelstullarne; äfven vilja vi inlägga en allvarlig gensaga emot den beslutade inskränkningen af städernas representationsrätt samt likaledes emot den nu framlagda kompromissen om grundskatteafskrifning och utvidgad militärtvång. Då vi arbetare, såsom varande orepresenterade, icke äro i tillfälle att värna våra egna, ej heller landets välförstådda intressen, men väl drabbas af följderna af de fattade riksdagsbesluten, så fordra vi i medvetande af vårt medborgerliga värde att i likhet med öfriga samhällsklasser få del af den politiska magten. Såsom vederlag för »det nya systemets» många orättfärdigheter fordra vi arbetare allvarligt och bestämdt införande af *allmän rösträtt.*»

Det kan möjligtvis intressera att höra, hvad de strejkande i Norbergs bergslag för några veckor sedan skrefvo. Med förbigående af ingressen, lyder deras adress sålunda: »Vi befara eljest» — nemligen om icke allmän rösträtt beviljas — »att det missnöje, som framkallas genom Riksdagens fortsatta nekande af denna svenska folkets naturligaste och rättmätigaste fråga, i en kanske allt för snar framtid kan blifva ödesdiger för vårt kära fosterland. Svenska arbetaren, väl medveten om sin magt och hvars tålmod blifvit allt för hårdt anlitadt, då hans tillgångar ej sätta honom i tillfälle söka sin utkomst i ett annat land med mera naturliga lagar, torde fast sammansluten och organiserad ej besinna sig, utan kanske, om också bringad till våld, då ingen annan utväg finnes möjlig, gerna gå sin undergång till mötes, blott han får sina förtryckare med sig. Under sådana förhållanden kan vårt land lätt blifva en god pris för en mäktig granne; likgiltigt för svenska arbetaren, under hvilkens spira han suckar.»

*Angående
ändrade be-
stämmer
i fråga om
vilkoren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)*

Angående
ändrade be-
stämmler i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.

(Forts.)

Norrköpings brödraförening skrifver slutligen sålunda: »Och kan föreningen ej underlåta att uttala en farhåga för, att ett för ihärdigt motstånd mot rösträttens utvidgning möjligen, snart nog, kommer att medföra vådor och olyckor för fosterlandet af mera allvarsam art, än hvad fienderna till allmän rösträtt tro med dennas införande blifva följden».

Mine herrar! Det är visserligen sant, att det icke vore klokt att låta skrämman sig af dylika opinionsyttringar. Men lika säkert är äfven, att det vore lika oklokt att med förakt förbise dem. Jag tror således, att det vore väl, om denna kammare snarast möjligt lyssnade till rösterna ur de djupa leden.

Herr talman! På grund af hvad jag anfört, skall jag yrka bifall till min motion. Men jag vill tillika tillkännagifva, att, om densamma vid möjligen blifvande omröstning skulle undanskjutas, jag kommer att rösta för det förslag till rösträttens utvidgning, som har mesta utsigt till framgång, vare sig det blir det kommunala strecket eller 500 kronors-strecket, dock med förbehåll att jag derigenom icke på något sätt anser mig förbunden att upphöra med min verksamhet för den allmänna rösträttens införande.

Herrar *Bülow* och *Olsson* från Stockholm instämde häruti.

Herr Romberg: Det yttrades nyss, vid behandlingen af en vigtig civillagsfråga, från geflebänken: »Samhället eger icke rättighet att göra orätt mot *en enda* enskild person». Jag skall be att få använda dessa ord såsom motto för hvad jag här kommer att säga. Jag betraktar frågan om rösträtten såsom en ren rättsfråga, i enlighet med satsen: »Något för något och intet för intet». I enlighet dermed betraktar jag det ock som en orättfärdighet och en våldshandling, ovärdig en civiliserad nation, att man tvingar fullmyndiga och välsinnade medborgare, som icke på något sätt förbrutit sig, att, utan deras hörande, skjuta tillhoppa penningar, under hvad namn och förevändning det än sker, således äfven då det sker under namn af beskattning, *medan man förmenar* samma personer att på något sätt deltaga i bestämmandet af, *huru* och för hvilket *ändamål* dessa penningar skola användas. Då *mitt* samvete och *min* rättskänsla förbjuda mig att vara med om och understödja ett dylikt tillvägagångssätt, borde jag rätteligen, särskildt med hänsyn till den rigtning vårt beskattningssystem tagit sedan 1888, yrka, att *hvarje fullmyndig, oförvitlig och sig sjelf försörjande svensk undersåte*, det måtte vara man eller kvinna, skulle tilldelas politisk rösträtt. Men då en sådan reform ännu icke på länge torde låta sig här genomföra, så skall jag, herr talman, i förhoppning att åtminstone något i denna rigtning redan nu skall kunna vinnas, för närvarande inskränka mig till yrka bifall till herr Peterssons i Brystorp motion med den ändring som af herr Hedin föreslagits, d. v. s. med insättande af ordet »person» i stället för ordet »man».

Herr Hederstierna: Den så kallade konservatismen begår i vårt land fortfarande det misstaget att så långt i dess förmåga står

motsätta sig hvarje vigtig reform, hvarigenom, då dess förmåga förr eller senare brister; reformerna blifva större än för samhällets lugna och jenna utveckling är önskligt. Denna konservatism förbiser, att i denna vår verld icke finnes något stillastående, att allt undergår städse förvandling, och att det, som icke förvandlas till förbättring eller förädling, förvandlas till motsatsen. Den förbiser, att den sanna konservatismen i politisk mening är att motsätta sig brådstörtade, otidsenliga reformer, men befordra tidsenliga och lämpliga och derigenom ock samhällets lugna utveckling. Att konservatismen inom vår riksdag fortfarande drifver denna efter mitt förmenande kortsynta politik, det ådagalägges derigenom att Riksdagen i år å nyo afslagit den sedan tional af år påyrkade, berättigade fordran på inskränkning i den kommunala rösträtten. Det ådagalägges ock genom det sätt, hvarpå konstitutionsutskottet behandlat de vid denna riksdag väckta motionerna om utsträckning af valrätten till denna kammare. Den begränsning, som i afscende på denna rätt infördes vid stiftandet af vår nu gällande riksdagsordning, och hvilken då var lämplig och nödig, var för visso icke af lagstiftarne afsedd att blifva för all framtid gällande, och med fog lärer nu icke kunna påstås, att icke en förändring både kan och bör genomföras, och om denna utsträckning hålles inom behöriga gränser, kan någon våda deraf för samhället icke vara att befara. Denna begränsning, sådan den nu finnes affattad, stöder sig, som känt är, på en taxering af fastighet och en beräknad viss inkomst — en grund, som alltid måste vara i viss mån godtycklig eller beroende på subjektiv uppfattning. Det är således önskligt att nu finna en annan mera rationel sådan. Efter min uppfattning erbjuder sig en dylik grund själfmant i den direkta beskattningsskyldigheten till staten, så att i riksdagsordningen må kunna bestämmas, att hvar och en, som är skyldig att betala direkt skatt eller bevilning till staten, också skall vara berättigad att deltaga i valet af folkets representanter. Denna grundsats är ju redan erkänd och tillämpad i vår kommunala lagstiftning. Min åsigt härutinnan öfverensstämmer således, som kammaren behagade finna, med herr Peterssons i Brystorp mening i detta fall. Men om jag delar hans åsigt i sak, kan jag dock icke dela den i form, ty enligt hans förslag att endast bestämma i riksdagsordningen, att den, som har rösträtt i kommunen, skall också ega valrätt till riksdagen, öfverflyttas denna för Riksdagen konstitutiva bestämmelse från riksdagsordningen till den civila lagen, ja, i viss mån till en skattefråga, och dessa vigtiga bestämmelser böra dock enligt min åsigt vara omgärdade med grundlagens helgd. Jag kan därför icke tillstyrka kammaren att antaga herr Peterssons i Brystorp motion. Jag hade önskat att kunna tillstyrka kammaren att antaga ett förslag, som jag vet blifvit väckt inom Första Kammaren, och hvilket jag hoppades möjligtvis kunna vinna kammarens bifall, men efter der nu pågående votering är det mycket ringa utsigt dertill. Då jag sålunda icke kan tillstyrka herr Peterssons i Brystorp motion, och det icke finnes skäl att föreslå en skrifvelse i ämnet, såsom man gjort i Första Kammaren, då Första Kammaren icke antagit detta förslag, hvadan ett beslut af Andra Kam-maren i denna riktning icke skulle leda till någon påföljd, samt då jag slutligen heller

Angående ändrade bestämmelser i fråga om vilkoren för valrätt till Andra Kam-maren.
(Forts.)

Angående
ändrade be-
stämmelser
i fråga om
vilkoren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)

icke kan instämna med någon af de öfriga motionärerna, så måste jag inskränka mig till att uttala den förhoppning, att under nuvarande riksdagsperiod till hvilande i grundlagsenlig ordning måtte antagas förslag till sådan förändring af 14 § riksdagsordningen, att med skyldighet att betala skatt till staten, i öfverensstämmelse med kömmunalagens nuvarande bestämmelser, valrätt till Andra Kammaren äfven skall vara förenad.

I detta yttrande instämde herrar *Ollas A. Ericsson, Folke Andersson, Nilsson* i Skärhus, *Göransson, Collander, Lyttkens, Bromée, Axel Rydning, Lovén, Ekströmer, Bruzelius, Ekström, Andersson* i Lysvik, *Anderson* i Hasselbol, *Berg* från Eksjö, *Forsell, Nordin* och *Norberg*.

Herr Elowson yttrade: Jemte sex andra ledamöter af konstitutionsutskottet har jag deltagit i en reservation mot utskottets utlåtande i fråga om politisk rösträtt. Vid denna reservations afgifvande hafva vi ställt oss på historisk grund och dervid tagit hänsyn till den historiska utvecklingen. Vi hafva utgått från de censusbestämmelser, som gjorde sig gällande vid den nya riksdagsordningens antagande och hafva icke inlåtit oss i någon undersökning, huruvida censusbestämmelser i allmänhet må vara ändamålsenliga eller icke, utan tagit dem, som fastslogos genom vår nya riksdagsordning, såsom ett faktum. Vi hafva trott, att dessa förmögenhetsvilkor såsom ett yttre kännetecken på de fordringar, som man kunde vara berättigad att ställa på valmännen, voro på sin tid lämpliga och rigtiga. Sedan dess har emellertid utvecklingen gått betydligt framåt. Ett politiskt streck är fastslaget, och nedanför detta befinnas många medlemmar af samhället, hvilka i följd af sina kunskaper och sitt intresse kunna hafva berättigade anspråk på att deltaga i de politiska angelägenheterna. Vi hafva nemligen funnit genom iakttagelse af den historiska utvecklingen, att kretsen af de medborgare, hvilka hafva intresse för samhällets angelägenheter och god vilja att verka för fäderneslandet, sedan dess väsentligen vidgats.

Konstitutionsutskottet har haft att särskildt behandla en af herr *J. A. Johansson* i Strömsberg i detta ämne väckt motion, hvori han hemställt, att valrätt skulle tillerkännas s. k. lägenhetsinnehafvare och delegare i bostadsföreningar. Vi ha ansett lämpligt, att personer, som ega fastighet såsom det heter »på ofri grund», hvilken fastighet kanske icke erkännes i grundlagens mening såsom fastighet, borde hafva rösträtt, och hafva därför begagnat uttrycket: »på annans mark belägen byggnad». Vi hafva nemligen ansett, att personer, som hafva en sådan byggnad och få den vid bevillingstaxeringen betraktad såsom fastighet, men icke i fråga om valrätt till Andra Kammaren, äro utsatta för en orättvisa. Herr *Johansson* har hemställt om sådan valrätt äfven för delegare i bostadsföreningar, men vi hafva icke tilltrott oss att tillstyrka bifall till detta förslag därför, att lagstiftningen i detta fall ännu icke är utredd.

Herr *Oskar Erickson* i Bjersby har föreslagit sådan ändring i fråga om rösträttsvilkoren, att innehafvare af arrende på obestämd tid skulle under vissa vilkor få tillerkännas valrätt, nemligen om de

innehaft sina arrenden i minst fem år före valet, och om den arrenderade jordegendomens värde är taxerad till 6,000 kronor. Då vi i allmänhet hafva ansett, att en nedsättning af förmögenhetsbestämmelserna borde inträda, hafva vi tänkt oss, att det egendomsvärde, som skulle gifva valrätt åt arrendatorerna, borde sättas till 3,000 kronor. Vidare hafva vi ansett, att någon skilnad icke borde göras mellan dem, som hafva arrendekontrakt för lifstid eller för minst fem år, och dem, som hafva arrenden på obestämd tid, om nemligen de sistnämnde innehaft arrendet under en tid af minst fem år.

För egare af fastighet hafva vi ansett, att det taxeringsvärde, som skulle medföra valrätt, borde nedflyttas från 1,000 kronor till 500 kronor.

En synnerligen vigtig kategori bildas naturligtvis af de medborgare, som skatta för inkomst. Vi hafva ansett, att valrätten beträffande dem skulle blifva vidgad så, att inkomstbeloppet skulle sänkas från 800 kronor till 500 kronor, och att en inkomst således af minst 500 kronor skulle berättiga dem att få utöfva valrätt till Andra Kammarerna.

Genom de sålunda föreslagna nedsättningarna af censusbestämmelserna skulle åtskilliga nya valmän tillkomma, och dessa skulle helt visst genom sina kunskaper och sina fosterländska sinnen tillföra de nuvarande valmansgrupperna en förstärkning, hvilken skulle lända till bättnad för samhället. I följd deraf hafva vi förenat oss om en formulering af 14 § riksdagsordningen, och jag anhåller nu, herr talman, få yrka bifall till vår reservation. Jag hemställer således, att kammarerna för sin del måtte såsom hvilande till grundlagsenlig behandling antaga den ändring af 14 § riksdagsordningen, att »valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man, hvilken antingen eger eller med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst fem hundra riksdaler eller eger på annans mark belägen byggnad till nämnda taxeringsvärde eller för lifstid eller för minst fem år arrenderar eller under minst fem år näst före valet arrenderat och fortfarande arrenderar jordbruksfastighet till taxeringsvärde, ej understigande tre tusen riksdaler, eller ock erlägger till staten bevilling för en till minst fem hundra riksdaler uppskattad årlig inkomst».

Häruti instämde herrar *Lilienberg, Truedsson, Arhusiander, Domeij, Björkman, Lundberg, Wikander, Persson* från Arboga, *Wikstén, Bokström, Olsson* i Kyrkebol, *Jacobsen, Bratt, Schöning, Bengtsson* i Boberg, *Gyllensvärd, Svensson* från Karlskrona, *Nilsson* i Vrångebol och *Olsson* i Sörnas.

Herr Nilson från Lidköping: Vid alla de riksdagar, jag hittills bevisat, har jag både talat och röstat för en utsträckning af den politiska rösträtten. Då min ståndpunkt i denna fråga således redan är känd, skulle jag nu icke hafva begärt ordet, i fall jag icke härtill fått en särskild anledning. Konstitutionsutskottet har nemligen denna gång i någon mån brutit mot sina gamla konservativa vanor och

*Angående
ändrade be-
stämmelser
i fråga om
vilkoren för
valrätt till
Andra Kam-
marerna.
(Forts.)*

Angående verkligan tillmötesgått ett af de framställda krafven på en reform af ändrade be- rösträtten. Men det tuppfjät, som utskottet i sådan rigning tagit, stämmelser i fråga om vil- är emellertid så litet, att det icke förtjenar annat än att skrattas åt, koren för och gifver en osökt erinran om den romerska skaldens kända ord: valrätt till »parturiunt montes» etc. Ty är det väl annat än en ömklig liten Andra Kam- rätta berget framfödt, då konstitutionsutskottet efter nära 25 års maren. födslovända nu bringar fram till verlden ett förslag om tilldelande (Forts.) af politisk rösträtt åt ett jemförelsevis högst ringa antal arrendatorer, under det att samma förmån förvägras tusentals andra medborgare, som med skäl kunna sägas vara dertill lika berättigade. Jag vill visst icke förneka, att ifrågavarande arrendatorer böra blifva till- erkända denna rätt. Men icke är det skäl att göra en grundlags- ändring endast till förmån för detta fåtal, så länge man icke vill ut- sträcka rättigheten äfven till alla dem, som stå på samma trappsteg som dessa båda uti intellektuelt och ekonomiskt hänseende. Bättre är då att låta dem allesammans vänta, tills de kunna få följas åt, och den dagen ligger oss nog närmare än många nu tror.

Jag vet väl, att frågan äfven denna gång skall falla — likväl icke, vill jag hoppas, i denna kammare, ehuru i den första — men den arbetar sig nog fram; ty trots den nu rådande reaktionära ström- ningen tviflar jag icke på, att mer än en äfven af de äldre bland oss skall upplefva den dag, då Första Kammaren uppgifvit sitt hård- nackade motstånd.

Hvad nu beträffar herr Mankells motion om allmän rösträtt, så kan man väl egna den sin sympati, men dess tid är ännu icke kom- men. Mera politiskt klokt synes mig vara, att rösträttsreformens alla vänner inom denna kammare nu sluta sig tillsammans om den reservation, som af herr Elowson m. fl. blifvit afgifven, och för min del ansluter jag mig till densamma. Dermed har man också till- godosett de nämnda arrendatorernas rätt.

På grund af hvad jag anfört, ber jag, herr talman, få yrka afslag på utskottets betänkande i alla dess punkter, äfven den sista, och bifall till den af herr Elowson m. fl. afgifna, vid betänkandet fogade reservation.

Som tiden nu var långt framskriden, men ännu åtskillige talare anmält sig vilja afgifva yttrande i förevarande ämne, uppskötts den vidare öfverläggningen till i afton kl. 7.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 3,3 e. m.

In fidem
Herman Grape.

Bil. till herr Mankells anförande å sid. 36—40.

Förteckning öfver de föreningar, sällskap och möten, som genom adresser understödt hr J. Mankells motion om allmän rösträtt.

Angående ändrade bestämmelser i fråga om villkoren för valrätt till Andra Kamraren.
(Forts.)

Stockholms län.

Stenhamra rösträttsförening.
Össebygarns rösträttsförening.

Stockholm.

Stockholms arbetareförening.
Södermalms skomakeriidkareförening.
Litografiska föreningen.
Vaxholms rösträttsförening.

Göteborg.

Tobaksarbetareförbundets afdelning.
Bageriarbetarnes fackförening.
Pitpropsarbetarnes fackförening.
Skomakeriarbetarnes fackförening.
Gråstensarbetarnes fackförening.
Korgmakeriarbetarnes fackförening.
Färgeriarbetarnes fackförening.
Skrädderiarbetarnes fackförening.
Möbelsnickeriarbetarnes fackförening.
Målareförbundets afdelning.
Jern- och metallarbetarnes fackförening.
Korkskäreriarbetarnes fackförening.
Spårvägspersonalens fackförening.
Sjömännens afdelning af engelska sjömansunionen.
Skorstensfejeriarbetarnes fackförening.
Kakelugnsmakeriarbetarnes fackförening.
Bleck- och plåtslageriarbetarnes fackförening.

Jemtlands län.

Templet Vårblomman n:o 392.
Näldens rösträttsförening.
Ede rösträttsförening.
Funäsdalens rösträttsförening.

Jönköpings län.

Norrahammars rösträttsförening.
Tranås rösträttsförening.
Jönköpings rösträttsförening.
Eksjö rösträttsförening.
Torpa rösträttsförening.

*Angående
ändrade be-
stämmelser i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.*

(Forts.)

Skaraborgs län.
Tidaholms rösträttsförening.
Töreboda rösträttsförening.
Forsviks arbetareförening.

Gefleborgs län.

Goodtemplarlogen n:o 1,181, Hybo.
Idenors rösträttsförening.
Valbo rösträttsförening.
Långrörs diskussionsklubb.

Vestmanlands län.

Vesterås rösträttsförening.
Uttersbergs rösträttsförening.
Himmets rösträttsförening.
Föreningen Ihärdig, Skinnskatteberg.
Köpings rösträttsförening.
Bovallens diskussionsförening.
Vestanfors rösträttsförening.
Heds rösträttsförening.
Kungsörs rösträttsförening.
Mölnatorps rösträttsförening.
Skinnskattebergs rösträttsförening.
Öskeviks blåbandsförening.
Svedevi och Kolbäcks rösträttsförening.

Kalmar län.

Vesterviks arbetareförening.

Kalmar stad.

Kakelugnsmakeriarbetarefackföreningen.
Träarbetarefackföreningen.
Skomakarefackföreningen.
Jern- och metallarbetarefackföreningen.
Tändsticksarbetarefackföreningen.
Kalmar arbetareklubb.
Grofarbetarefackföreningen.
Murarefackföreningen.
Målarefackföreningen.

Kopparbergs län.

Borns blåbandsförening.
Malungs vestra Finmarks rösträttsförening.
Våmhus diskussionsförening.
Södra Dalarnes rösträttsförening.

Vesternorrlands län.

Indals-Lidens rösträttsförening.
Forsse rösträttsförening.

Goodtemplarlogen Harmoni, Skönsmon.
Själlevads rösträttsförening.

Bohuslän.

Samfundet M. S., Uddevalla.
Uddevalla rösträttsförening.

Södermanlands län.

Lista från Näshult.
Mariefreds rösträttsförening.
Allmänna sjuk- och begravningskassan i Mariefred.

Upsala län.

Upsala typografiska förening.

Kristianstads län.

Tomelilla rösträttsförening.
Nosaby sjuk- och begravningskassa.
Templet Hammenhögs framtid.

Malmöhus län.

Templet Förposten, Östra Espinge.
Skånes rösträttsförening.
Smedstorps rösträttsförening.

Blekinge län.

Karlshamns arbetarering.
Föreningen för allmän rösträtt, Rödeby.

Örebro län.

Askersunds arbetareförening.
Yxhults rösträttsförening.
Haddebo bruk.
Degersfors arbetareförening.
Skogsholms bruks underlydande.

Ångermanlands län.

Bollsta förening för allmän rösträtt.

Länsuppgift saknas för

Grundlogen Förgät mig ej n:o 316.

Östergötlands län.

Vestra Husby rösträttsförening.
Folkmöte i Motala.
Tidesrums rösträttsförening.
Kimstads rösträttsförening.
Norra Vi rösträttsförening.
Lösings härads arbetareklubb.

*Angående
ändrade be-
stämmelser i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.
(Forts.)*

*Angående
ändrade be-
stämmler i
fråga om vil-
koren för
valrätt till
Andra Kam-
maren.*

Qvillinge brödraförening.
 Björkebergs rösträttsförening.
 Slaka rösträttsförening.
 Norrköpings Norra förstads rösträttsförening.
 Linköpings blåbandsförening.
 Gärdeby rösträttsförening.
 Östra Tollstads rösträttsförening.
 Flistads rösträttsförening.
 Asby rösträttsförening.
 Norrköpings hamnarbetarefackförening.
 Väderstads rösträttsförening.
 Svinstads rösträttsförening.
 Ekeby rösträttsförening.
 Tjellmo rösträttsförening.
 Gryts rösträttsförening.
 Vikingstads rösträttsförening.
 Godegårds rösträttsförening.
 Jerstads rösträttsförening.
 Appuna rösträttsförening.
 Örtomta rösträttsförening.
 Fogelsta rösträttsförening.
 Klockrike rösträttsförening.
 Ledbergs rösträttsförening
 Viby rösträttsförening.
 Sjöggestads rösträttsförening.
 Sya rösträttsförening.
 Kärna rösträttsförening.
 Ljungs rösträttsförening.
 Östra Stenby rösträttsförening.
 Stjernorps rösträttsförening.
 Rystads rösträttsförening.
 Björsäters rösträttsförening.
 Hycklinge rösträttsförening.
 Risinge vestra rösträttsförening.
 Veta rösträttsförening.
 Kristbergs vestra rösträttsförening.
 Qvillinge rösträttsförening.
 Vårdsbergs rösträttsförening.
 Kristbergs södra rösträttsförening.
 Gammalkils rösträttsförening.
 Kaga rösträttsförening.
 Drothems rösträttsförening.
 Linköpings och S:t Lars rösträttsförening.
 S:t Annæ rösträttsförening.
 Å rösträttsförening.
 Rönö rösträttsförening.
 Ulrika rösträttsförening.
 Ringarums rösträttsförening.
 Boxholms rösträttsförening.
 Vreta Klosters rösträttsförening.

(Forts)

Skällviks rösträttsförening.
 Skärkinds rösträttsförening.
 Östra Husby rösträttsförening.
 Gistads rösträttsförening.
 Simonstorps diskussionsförening.
 Skedevids rösträttsförening.
 Norra Kinda härads blåbandsförening.
 Nykils rösträttsförening.
 Östra Ryds rösträttsförening.
 Motala hundramannaförening.
 Ringarums arbetareförening.
 Valdemarsviks rösträttsförening.
 Norrköpings målareförbund.
 Norrköpings grofarbetareförening.
 Vårdnäs rösträttsförening.
 Lösings härads rösträttsförening.
 Fifvelstads rösträttsförening.
 Tjärstads rösträttsförening.
 Vestra Hargs rösträttsförening.
 Norrköpings jernarbetarefackförening.
 Norrköpings Nya arbetareförening.
 Hellestads rösträttsförening.
 Lösings härads arbetareförening.
 Risinge östra rösträttsförening.
 Horns rösträttsförening.
 Östra Skrukeby och Lillkyrke rösträttsförening.
 Östra Hargs rösträttsförening.

*Angående
 ändrade be-
 stämmelser i
 fråga om vil-
 koren för
 valrätt till
 Andra Kam-
 maren.
 (Forts.)*

Följande hafva sedermera tillkommit:

Helsingborgs rösträttsförening.
 Kretsforeningen Syskonkretsen, Stugun, (Jemtlands län.)
 Tidaholms hundramannaförening. (Skaraborgs län.)
 Helsingborgs träarbetarefackförening.
 Åmmebergs zinkgrufvearbetare. (Örebro län.)
 Stuguns östra rösträttsförening. (Jemtlands län.)
 Norrköpings pappersbruksarbetarefackförening.
 Sjuk- och begravningsfonden Idoghet, Norrköping.
 Folkmöte i Norrköping.
 Vists rösträttsförening. (Östergötland.)
 Katrineholms rösträttsförening. (Södermanlands län.)
 Stockholms södra arbetareförening.
 Typografiska föreningen i Stockholm.
 Säffle rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Engelholms rösträttsförenings möte.
 Grimstads rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Karlstads rösträttsförening.
 Södra Väse rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Södra Råda rösträttsförening. (Vermlands län.)

Andra Kammarens Prot. 1891. N:o 47.

- Angående* Näfveqvarns rösträttsförening. (Södermanlands län.)
ändrade be- Norra Väse rösträttsförening. (Vermlands län.)
stämmelser i Örebro, folkmöte.
fråga om vil- Söderhamns rösträttsförening.
koren för Västra Emterviks rösträttsförening. (Vermlands län.)
valrätt till Stockholms bokbindaresällskap.
Andra Kam- Stockholms bokbindareförening.
maren.
 (Forts.) Vrams och Billesholms rösträttsförening. (Malmöhus län.)
 Hallands och Halmstads rösträttsförening.
 Valla rösträttsförening. (Södermanlands län.)
 Kila östra rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Mölnbacka rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Norbergs rösträttsförening. (Vestmanlands län.)
 Eda glasbruks rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Karlskoga. (Örebro län.)
 Graninge. (Vesternorrlands län.)
 Esperöds rösträttsförening. (Malmöhus län.)
 Jösefors rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Storviks rösträttsförening. (Gefleborgs län.)
 Kristianstad, folkmöte.
 Norrköpings brödraförening.
 Västra Gestríklands rösträttsförening.
 Blomskogs rösträttsförening. (Vermlands län.)
 Eskilstuna, folkmöte.
 Fritsla rösträttsförening. (Elfsborgs län.)
 Grästorps rösträttsförening. (Skaraborgs län.)
 Kalmar arbetareförening.
 Upsala rösträttsförening.
 Stockholms utilistiska förening.
 Elfsbacka m. fl. rösträttsföreningar. (Vermlands län.)
 Högstads rösträttsförening. (Östergötland.)
 Skara rösträttsförening.
 Sundsvall, folkmöte.
 Sköfde arbetareförening.
 Stockholms södra utilistförening.
 Möte i Östersund.
 Möte i Mellösa.
 Fredriksdals Brödraförening. (Norrköping.)
 Möte i Göteborg.
 Möte i Varberg.
 Maskinist arbetareföreningen. (Stockholm.)
 Arbrå rösträttsförening.
 Stockholms Kristna arbetareförening.
 Lids rösträttsförening.
 Möte i Vestervik.
 Nors rösträttsförening.
 Sällskapet Redlige Svenskar.
 Stockholms Stenhuggareförening.